

**”Laps on aina lapsi vaikka se käyttäytyisi miten vaan” –
varhaiskasvatuksen lastenhoitajien kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisesta**

Minna Liikala

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Syyslukukausi 2021
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Liikala, Minna. 2021. "Laps on aina lapsi vaikka se käyttäytyisi miten vaan" - varhaiskasvatuksen lastenhoitajien kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisesta. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 44 sivua + liitteet.

Kandidaatintutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksessa työskentelevät lastenhoitajat kokevat ja kohtaavat haastavasti käyttäytyvät lapset varhaiskasvatuksen kontekstissa. Lisäksi selvitän tutkimuksessani, miten haastavasti käyttäytyvät lapset vaikuttavat heidän ammatilliseen minäkuvaansa ja millaisia valmiuksia he kokevat saaneensa haastavien lasten kohtaamiseen koulutuksensa kautta.

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla neljää keskisuomalaisessa päiväkodissa työskentelevää lastenhoitajaa ja aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Haastavaksi käyttäytymiseksi haastateltavat kuvasivat monenlaista käytöstä aggressiivisesta käytöksestä sisäänpäin kääntyneeseen, passiiviseen ja jopa masentuneeseen käytökseen. Keskeisimmiksi keinoiksi haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen nousivat yhteistyö muiden aikuisten kanssa, ratkaisukeskeisyys ja lapsen vahvuuksien huomiointi. Ammatilliseen minäkuvaan haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisen koettiin vaikuttavan lyhyellä aikavälillä negatiivisesti, mutta pitkällä aikavälillä positiivisesti. Koulutuksellisia valmiuksia haastateltavat kokivat saaneensa työuran aikana lisä- ja jatkokoulutuksesta eivätkä niinkään tutkintoon johtaneesta peruskoulutuksestaan. Työpäikoilla tapahtuva tarpeen mukainen täsmäkoulutus ja vertaiskeskustelu nähtiin merkittäväksi kouluttautumisen mahdollisuudeksi. Lasten haastava käyttäytymisen nähtiin lisääntyneen vuosien varrella ja haastateltavat katsoivatkin, että haastavaan käyttäytymiseen liittyvä koulutus tulisi sisältyä myös lastenhoitajien tutkintoon johtavaan koulutukseen.

Asiasanat: varhaiskasvatus, lastenhoitaja, haastava käyttäytyminen, ammatillinen minäkuva, lastenhoitajan koulutus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO.....	5
2 HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN VARHAISKASVATUKSESSA.....	7
2.1 Lapsen haastava käyttäytyminen.....	7
2.2 Lapsen kohtaaminen ja tuen tarpeet varhaiskasvatuksessa.....	9
3 AMMATTIKASVATTAJAN MINÄKUVA.....	12
3.1 Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan koulutus.....	12
3.2 Ammatillinen minäkuva.....	14
3.3 Kasvattaja lapsen kohtaajana ja tuen toteuttajana.....	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	19
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	19
4.2 Laadullinen tutkimus ja fenomenologia.....	19
4.3 Tutkimukseen osallistujat.....	20
4.4 Tutkimusaineiston keruu.....	21
4.5 Aineiston analyysi.....	22
4.6 Eettiset ratkaisut.....	24
5 TULOKSET.....	26
5.1 Haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa.....	26
5.1.1 Lapsen haastava käyttäytyminen.....	26
5.1.2 Haastavien tilanteiden herättämät tunteet.....	26
5.1.3 Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen.....	27
5.2 Ammatillinen minäkuva.....	30
5.2.1 Työskentely varhaiskasvatuksen ammattilaisena.....	30
5.2.2 Vaikutukset ammatilliseen minäkuvaan.....	31

5.3	Koulutukselliset valmiudet ja tarpeet.....	32
5.3.1	Koulutusten sisällöt ja antamat valmiudet.....	32
5.3.2	Koulutukselliset tarpeet	33
6	POHDINTA.....	35
6.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	35
6.2	Tutkimuksen arviointi.....	38
6.3	Jatkotutkimusaiheet.....	39
	LÄHTEET	41
	LIITTEET.....	45

1 JOHDANTO

Lasten kohtaamisesta varhaiskasvatuksen kontekstissa, haastavasta käyttäytymisestä sekä erilaisista tukitoimista on kerätty ja tutkittu vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia, ja näitä tietoja pyritään hyödyntämään varhaiskasvatuksen kehitystyössä. Koska varhaiskasvatusta kuitenkin suunnitellaan, tuotetaan ja arvioidaan yhteistyössä vanhempien ja ammattilaisten kesken, on tärkeää kartoittaa myös alalla työskentelevien ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia, jotta myös niitä on mahdollista hyödyntää niin koulutuksen, erilaisten materiaalien kuin itse varhaiskasvatuksenkin kehittämisessä. Päiväkodeissa kolme eniten tukea tarvitsevaa lapsiryhmää ovat kielenkehityksen erityisvaikeuksia omaavat lapset, kehitysviivästyviä omaavat lapset sekä ne lapset, joilla on suuri sosioemotionaalisen tuen tarve (Ahonen 2017, 9; Alijoki & Pihlaja 2011, 261). Arvioiden mukaan erityisesti sosioemotionaalisen tuen tarpeet ovat viime vuosina kasvaneet tasaiseen tahtiin, ja kasvattajat kokevat näihin haasteisiin vastaamisen voimia kuluttavaksi ja vaikeaksi. Samaan aikaan kaikkialla on purettu erityispedagogisia pienryhmiä integroiden niitä suuriin ja heterogeenisiin lapsiryhmiin. (Ahonen 2017, 10.)

Pihlaja, Sarlin ja Ristkari (2015) selvittivät tutkimuksessaan, miten varhaiskasvatuksen työntekijät kuvaavat haastavaa käytöstä päivähoidossa. Kirvesniemi, Poikolainen ja Honkanen (2019, 27, 32) puolestaan keräsivät tutkimukseen tietoa siitä, miten kasvattajat kohtasivat lapsia ja tukivat heidän emotionaalista hyvinvointiaan. Molempien tutkimusten perusteella erilaiset emotionaaliset vaikeudet, erityisesti aggressiivinen käytös, mutta myös sisäänpäin kääntyvä käytös, ujous, herkkyys ja masentuneisuus nähdään haastavana. Haastavasti käyttäytyvillä lapsilla on tutkimusnäytön perusteella suuri riski ajautua monenlaisiin ongelmiin myös myöhemmin elämässään (Ahonen 2017, 9), ja taustalla vaikuttavien ongelmien pysyvyyden ja yleisyyden vuoksi aihetta on tärkeää nostaa esiin (Pihlaja ym. 2015).

Oman tutkimusintressini taustalla on nuorisotyöntekijänä, perhepäivähoidajana, äitinä ja lapselle läheisenä aikuisena vastaan tulleiden, monenlaisen aikuisen näkökulmasta haastavalta tuntuvan lapsen käyttäytymisen muotojen kirjo ja yleisyys. Kandidaatintutkielma tarjosi mahdollisuuden tutkia varhaiskasvatuksessa työskentelevien lastenhoitajien kokemuksia haastavasti käyttäytyvistä lapsista varhaiskasvatuksen kontekstissa. Varhaiskasvatuksessa työskentelevien lastenhoitajien kokemus ja heidän näkökulmansa kiinnosti minua erityisesti, koska kokemukseni mukaan se jää usein piiloon varhaiskasvatuskentällä tehdyn tutkimuksen painottuessa yliopistokoulutuksen saaneisiin varhaiskasvatuksen opettajiin ja erityisopettajiin. Päiväkotiryhmien työtiimit muodostuvat kuitenkin eri ammattiryhmiin kuuluvista jäsenistä, minkä vuoksi tiimissä on paljon erilaista asiantuntijuutta. Jos tiimiin kuuluvien yksilöiden erilaiset taidot tunnustetaan ja niitä osataan kehittää sensitiivisesti, ne voivat tuoda tiimiin lisää vahvuutta. (Kupila 2011, 305-306.) Lastenhoitajat osana näitä tiimejä työskentelevät tiiviisti varhaiskasvatuksen ytimessä, kohtaavat haastavasti käyttäytyviä lapsia osana työnkuvaansa ja osallistuvat yhdessä tiimin kanssa myös lasten kehityksen, oppimisen ja tuen tarpeiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Näin ollen heidän näkökulmansa selvittäminen, osaamisensa tunnistaminen ja riittävien valmiuksien turvaaminen on olennaista ja merkittävää sekä varsinaisen työn että kaiken tasoisen varhaiskasvatuksen alalle suuntaavan koulutuksen suunnittelun ja kehittämisen vuoksi. Heidän kokemustensa ja koulutuksen antamien valmiuksiensa kartoittaminen palvelee myös tiimien johtajina toimivia varhaiskasvatuksen opettajia auttaen heitä huomioimaan entistä paremmin sekä suunnittelussa, toteutuksessa että arvioinnissa tiimin kokonaisvaltaista tietoutta.

2 HAASTAVA KÄYTTÄYTYMINEN VARHAIS- KASVATUKSESSA

Tutkimukseni keskeinen ilmiö on lapsen haastava käytös – mitä se on ja mitä sillä tarkoitetaan? Toisinaan puhutaan haastavista lapsista, toisinaan lapsen haastavasta käyttäytymisestä tai haastavista kasvatustilanteista. Kirjallisuudessa haastavan käytöksen määritelmän alle mahtuu kirjava määrä käsitteitä ongelmakäyttäytymisestä ja haastavasta käytöksestä sosiaalisiin ja/tai emotionaalisiin vaikeuksiin ja häiriöihin, ja ongelmien kuvaaminen riippuu paljolti tieteenalasta tai palvelusta, jonka piirissä aiheesta puhutaan (Pihlaja ym. 2015).

2.1 Lapsen haastava käyttäytyminen

Useimmiten haastavalla käytöksellä tarkoitetaan ulospäin näkyvää, häiritsevää ja aggressiivista käyttäytymistä, ja on tyypillistä kuvata tilannetta lapsesta käsin: että lapsella on vaikeuksia, häiriöitä tai jonkin taidon puutetta (Pihlaja ym. 2015). On syytä kuitenkin muistaa, että myös vetäytyvä, ujo ja hiljainen lapsi voi tuntua aikuisesta haasteelliselta, jos lapseen on vaikea saada kontaktia tai lasta ei saa rohkaisemalla osallistumaan yhteiseen toimintaan (Oulasmaa & Riihonen 2013, 32). Tyypillisesti ajatellaan, että haastava käytös tarkoittaa lapsen sopeutumisasikeuksia lapsiryhmässä, ja yhtä tavallista on erilaisten testien ja lausuntojen pohjalta muodostaa lapsesta kuva erityislapsena tai haastavana lapsena, joka tarvitsee apua ongelmiinsa sopeutuakseen. Yleensä haastavaksi kuvattu käytös yhdistetään lapsen puutteellisiin sosiaalisiin taitoihin ja emotionaalisiin vaikeuksiin, kuten itsehillinnän puuttumiseen sekä tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn vaikeuteen. Sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvä tuen tarve määritellään jo Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 57) yhdeksi yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea edellyttävistä tuen tarpeista. Monenlaiset sosioemotionaaliset vaikeudet ja haasteet kuuluvat myös lapsen tyypilliseen kehitykseen, mutta niistä tulee ongelmallisia, jos ne ovat erityisen

vahvoja tai taidot ovat poikkeuksellisen heikkoja, tai vaikeudet toistuvat poikkeuksellisen usein (Pihlaja ym. 2015). Lasten vaikeudet ovat usein moninaisia ja päällekkäisiä, jolloin vaikeuksien tarkkaan diagnosointiin tarvitaan erityispedagogista osaamista. On kuitenkin tärkeää tunnistaa erityistarpeet, jotta löydetään sopivimmat keinot lapsen kehityksen tukemiseen. (Alijoki, Suhonen, Nislin, Kontu & Sajaniemi 2013, 26.) On kuitenkin hyvä muistaa, että tulee pohtia myös sitä, missä määrin on kyse siitä, että lapselta odotetaan liian paljon tai ympäristö on lapselle liian haastava, mikä aiheuttaa haastavaksi koettua käytöstä. On tyyppillistä määritellä paljon aikuisen ohjausta tarvitseva lapsi vaativaksi aikuisen kannalta, jolloin lapsen käytös voidaan nähdä ongelmallisena. (Pihlaja ym. 2015.) Odotukset ja oletukset lapsen tunnetilojensa säätelykyvystä vaikuttavat siihen, miten lapsen kanssa toimitaan ja miten lasta ohjataan ja tuetaan (Aro 2011b, 11).

Kasvattajat ja kasvatuksellinen konteksti toimintakulttuureineen muodostavat kuitenkin yhden keskeisistä tekijöistä lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa, ja monen haastavan kasvatustilanteen taustalla onkin tilanne, jossa lapsi ei saa riittävää sosioemotionaalista tukea. (Ahonen 2017, 10.) Lapsen aggressiivinen käytös voi hämmentää ja pelottaa kasvattajia samalla kun kasvattajilla on paine suojella niin aikuisten kuin muiden lasten ja aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen turvallisuutta, ja sen vuoksi aggressiivinen käytös koetaan kuormittavimmaksi lasten sosioemotionaalisten tuen tarpeista. Aggressiivinen käytös voi ilmetä joko reaktiivisena, jolloin lapsi tulistuu herkästi ja nopeasti, tai proaktiivisena, jolloin lapsi pyrkii saavuttamaan haluamansa aggressiivisella käyttäytymisellään. (Ahonen 2017, 32-33.) Lapsen käytöksessä voi myös olla molempia aggression muotoja, mutta molempien taustalla vaikuttaa yhtä lailla lapsen kehittymässä olevat sosiaalis-emotionaaliset taidot sekä niiden kehittymiseen vaadittava tuen tarve (Ahonen 2017, 34).

Yksi lapsen haastavan käyttäytymisen taustalla vaikuttavista tekijöistä on sosioemotionaalisiin taitoihin lukeutuva itsesäätely, jolla tarkoitetaan omien tunteiden, käyttäytymisen ja kognitiivisen toiminnan tunnistamisen ja säätelyn kykyä. Lasten itsesäätelytaitoja haastavat erityisesti voimakkaat tunteet, kuten viha, suru tai pettymys. (Ahonen 2017, 18, 20; Aro 2011b, 11, 16.) Yksiselitteinen

itsesäätelyn määrittelemisen ei ole mahdollista, sillä määritelmään vaikuttaa vahvasti esimerkiksi asiayhteys, jossa käsitettä käytetään. Laajasti katsottuna it-sesäätelyllä tarkoitetaan motivaation, tunteiden, halujen, suoritusten, impuls-sien, tarkkaavaisuuden ja ajatuksen säätelyn kykyä itselle ja ympäristölle mielekkäällä tavalla. (Aro 2011b, 10.) Omien tunteiden säätelyn kyky on vahvasti kytköksissä käyttäytymisen säätelyn kykyihin, ja heikko tunteiden säätely nä-kykin välittömästi käyttäytymisen säätelyssä. Kognitiivisen toiminnan, kuten tarkkaavaisuuden ja muistin säätelyn sekä toiminnan suunnittelun ja arvioinnin, säätelyn kyvyt näkyvät myös vahvasti lapsen käytöksessä. (Ahonen 2017, 19.) Haasteet itsesäätelytaidoissa aiheuttavat usein sen, että lapsen käyttäytyminen mielletään hankalaksi tai haastavaksi. Tunteiden ja käyttäytymisen alisäätely näyttäytyy aggressiivisena, uhkarohkeana tai uhmakkaana käytöksenä, ja ylisää-tely puolestaan estyneenä ja vetäytyvänä käytöksenä. (Ahonen 2017, 29; Aro 2011a, 107.)

2.2 Lapsen kohtaaminen ja tuen tarpeet varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatustalaki (540/2018, 3§) määrittelee varhaiskasvatuksen tavoitteiksi muun muassa lapsen iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun, ke-hityksen ja terveyden edistämisen. Lisäksi lapsen oppimisen edellytysten tuke-minen, kehittävän, oppimista edistävän, terveellisen ja turvallisen varhaiskasva-tusympäristön varmistaminen, lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa sekä yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa lapsen parhaaksi toimiminen ovat keskeisiä varhais-kasvatuksen tavoitteita.

Sekä Varhaiskasvatustalaki (540/2018, 23§) että Varhaiskasvatussuunnitel-man perusteet (Opetushallitus 2018, 10) linjaavat, että lapsen varhaiskasvatus-suunnitelman laatimisen lähtökohtana on oltava lapsen etu ja tarpeet, suunnitel-maan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle ja nämä tavoitteet on otettava huomioon lapsiryhmän toimintaa suunnitellessa ja toteuttaessa sekä toimintakulttuuria ja oppimisympäristöjä kehittäessä. Kehityksen ja oppimisen

tuki kuuluvat kaikille sitä tarvitseville lapsille. Tuen tarpeen havainnointi ja tuen antaminen kuuluu koko henkilöstön tehtäviin ja siinä tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa. (Opetushallitus 2018, 10, 54.) Suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu, oppimisympäristöjen muokkaaminen, selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen ovat työtapoja ja pedagogisia järjestelyjä, joilla ehkäistään vaikeuksien syntymistä. Muita pedagogisia ja rakenteellisia järjestelyjä lapsen tukemiseksi varhaiskasvatuksessa voivat olla esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut. (Opetushallitus 2018, 56-57.)

Esiopetuksen alkaessa tulee arvioida lapsen saaman tuen tarve (Opetushallitus 2018, 58). Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016, 22, 24) linjataan, että varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen opetuksen ja tuen käytäntöjen tulee olla yhdenmukaisia lasten kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Yhteistyö huoltajien kanssa sekä moniammatillisesti ovat edelleen keskeisiä tuen järjestämisen kannalta, vaikka esiopetukseen osallistuvat lapset kuuluvatkin perusopetuslain mukaiseen kolmiportaiseen yleisen, tehostetun ja erityisen tuen piiriin (Opetushallitus 2016, 25, 26, 44).

Laki ja ohjaavat asiakirjat turvaavat lapsen oikeuden tarvittavaan ja riittävään tukeen, ja siten ne tuottavat kasvattajille velvoitteen paitsi havaita lapsen tuen tarpeet, myös vastata niihin tarjoamalla ja tuottamalla lapselle tarpeellisia ja riittäviä tukitoimia. Sekä lapsen varhaiskasvatuksen että lapsen tarvitseman tuen lähtökohtina tulee olla ensisijaisesti lapsen vahvuudet. Tätä tukee myös aiemmat tutkimukset, jotka ovat osoittaneet positiivisia vaikutuksia sillä, että tuen suunnittelussa nostetaan esiin lasten vahvuuksia. (Heiskanen 2018, 100.) Varhaiskasvatuksen kontekstissa sosioemotionaalinen kehitys, sosioemotionaaliset taidot ja sosioemotionaalisen tuen tarve ovat vakiintuneita käsitteitä, ja niillä viitataan lapsen tapaan olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä kykyihin ilmaista ja käsitellä tunteitaan. (Ahonen 2017, 16.) Nämä taidot kehittyvät lapsen ja ympä-

ristön välisessä vuorovaikutuksessa, joskin perimän vaikutus temperamentti-
piirteiden ja neurologisen perimän myötä näkyy myös sosioemotionaalissa ke-
hityksessä. Näitä tekijöitä ei kasvatuksella voida muuntaa toisenlaisiksi, mutta
voidaan kuitenkin tukea lapsen taitoja ilmaista itseään ja huomioida toiset ihmi-
set. (Ahonen 2017, 17.) Monenlaiset sosioemotionaaliset vaikeudet ja haasteet
kuuluvat myös lapsen tyypilliseen kehitykseen (Pihlaja ym. 2015). Aggressiivi-
nen, uhmakas, levoton tai vetäytyvä käytös ja voimakkaat tunteenpurkaukset
saattavat olla merkki lapsen muita suuremmasta sosioemotionaalisen tuen tar-
peesta. Ympäristön kannalta ongelmallinen käytös johtuu tällöin lapsen kyvyt-
tömyydestä säädellä omaa toimintaansa tarkoituksenmukaisesti. (Ahonen 2017,
9, 31.)

Varhaiskasvatuksella on hyvin keskeinen rooli lasten haasteiden ja tuen tar-
peiden havaitsemisessa, sillä varhain havaitut ja tunnistetut tuen tarpeet auttavat
lasta myöhemmin opetuksen piirissä. Tukimuotoihin liittyvät pedagogiset doku-
mentoinnit, lapsen osallisuus ja oikeus tulla kuulluksi sekä vanhempien rooli
ovat keskeisiä tekijöitä tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. (Heis-
kanen, Alasuutari & Vehkakoski 2018, 6; Heiskanen 2018, 96.) Lastenhoitajat
osana varhaiskasvatuksen henkilöstöä kohtaavat päivittäin niin lapset kuin hei-
dän vanhempansakin, ja yhteistyö varhaiskasvatuksessa rakentuu näiden päivit-
täisten kohtaamisten varaan. Henkilöstön ja vanhempien yhteistyö muodostaa
lapsen arkisen kasvu ympäristön, jolla on merkittävä rooli lapsen kasvun ja kehi-
tyksen tukemisessa, sekä moniammatillisen ja -alaisen yhteistyön perustan.
Haastavien tilanteiden syitä ja toiminnan kehittämisen ideoita voidaan hakea
oman tiimin ulkopuolisen konsultaation avulla. (Määttä & Rantala 2010, 128, 187;
Ahonen 2017, 254.)

3 AMMATTIKASVATAJAN MINÄKUVA

3.1 Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan koulutus

Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan pätevyyden saa suorittamalla joko kasvatus- ja ohjausalan eli lastenohjaajan perustutkinnon tai sosiaali- ja terveysalan eli lähihoitajan perustutkinnon. Lastenohjaajan tutkinto antaa sellaisenaan pätevyyden työskennellä varhaiskasvatuksen tehtävissä, koulutus kestää noin 2-3 vuotta ja se on mahdollista suorittaa oppilaitos-, työelämävaltaisena tai oppisopimus-koulutuksena. Keski-Suomessa koulutusta tarjoavat Jyväskylän Kristillinen Opisto, Gradia sekä Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto POKE. (JKO 2021; Gradia 2021; POKE 2021.) JKO (2021) määrittelee lastenohjaajan työhön kuuluvaksi kasvatuksen, hoidon ja huolenpidon sekä vastuun ohjattavien psyykkisestä ja fyysisestä turvallisuudesta. Pakollisiin tutkinnon osiin kuuluu ammatillinen kohtaaminen kasvatus- ja ohjausalalla, lapsen kasvun, hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen, varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan toteuttaminen sekä perheiden kanssa toimiminen ja monialainen yhteistyö. Näiden lisäksi oppilaitoksesta riippuen valinnaisiin tutkinnon osiin on mahdollista opiskella monenlaista ilmaisun tai liikkumisen ohjaamisesta yritystoiminnan koulutukseen, ja tukea tarvitsevien ohjaaminen sijoittuu myös valinnaisiin opintoihin. (JKO 2021, Gradia 2021.)

Lähihoitajan koulutus puolestaan on osaamisalaopinnoilla suuntautuva perustutkinto, jota voi opiskella Keski-Suomessa sekä Gradiassa että POKEssa. Tarjolla on myös mahdollisuus täydentää olemassa olevaa lähihoitajan koulutusta lasten ja nuorten kasvatuksen ja hoidon osaamisalan tutkinnonosilla, jotka antavat lainmukaisen kelpoisuuden työskennellä erilaisissa tehtävissä hoidon, kasvatuksen ja ohjauksen tehtävissä, myös varhaiskasvatuksessa (POKE 2021). Tämän koulutuksen pakolliset tutkinnon osat ovat kasvun ja osallisuuden edistäminen, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn edistäminen, lapsen kasvun, hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen sekä lapsen, nuoren ja perheen terveyden ja hyvinvoinnin

edistäminen. Valinnaisiin tutkinnon osiin voi puolestaan suorittaa opintoja esimerkiksi lapsen ja nuoren mielenterveystaitojen edistämisestä tai toiminnallisista menetelmistä hyvinvoinnin edistämisessä. (Opetushallitus 2021.) Perustutkinnon suorittaneen lähihoitajan odotetaan osaavan toimia esimerkiksi moniammatillisissa ja -kulttuurisissa toimintaympäristöissä. Hänen tulee pystyä edistämään varhaiskasvatuksessa lapsen kasvua, hyvinvointia ja oppimista sekä lapsen ja perheen terveyttä ja hyvinvointia. (Opetushallitus 2021.)

Varhaiskasvatuksen parissa työskentelee myös edelleen lastenhoitajia, joilla on lastenhoitajan koulutus jopa monen vuosikymmenen takaa. Sekä työnantajat (kunnat ja yksityiset toimijat) että yksittäiset toimintayksiköt (päiväkodit) tarjoavat ja järjestävät henkilöstölleen säännöllisesti täydennyskoulutusta ajan ja yksiköissä nousevien tarpeiden mukaan. Oppimisen ja kehittymisen taidot ovat jo pitkään olleet keskeisiä osa-alueita ammattitaidossa, ja nopeat muutokset työelämässä vaativat kykyjä ja valmiuksia osaamisen jatkuvaan ylläpitoon ja päivittämiseen.

Lastenhoitajat työskentelevät osana varhaiskasvatuksen yksiköiden työtiimejä varhaiskasvatuksen opettajien ja sosionomien rinnalla. Työtiimi muodostaa yhden keskeisen edellytyksen ammatilliselle kehittymiselle ja oppimiselle, sillä tiedon, ymmärryksen ja asiantuntijuuden jakaminen on varhaiskasvatustyössä keskeistä. (Kupila 2011, 300.) Toiminnan kehittäminen ja muuttaminen vaatii kokemuksista oppimista, ongelmatilanteiden pohdintaa ja kasvatuskäytäntöjen arviointia yhdessä, ja kasvatusyhteisön toimintaan osallistuminen kehittää ja rakentaa varhaiskasvatuksen ammattilaisen tietoja ja taitoja. Parhaimmillaan työyhteisö tukee oppimista ja ammatillista kehittymistä tarjoamalla samaistuttavan ja turvallisen työyhteisön keskusteluun ja reflektointiin. (Kupila 2011, 300-301.) Tiimi voi tarjota sekä kehityshaasteita että yksilön toimintaa tukevia käytäntöjä. Ammattilaisten oppiminen toinen toisiltaan mahdollistaa oman ammattilaisuuden ja kehittymisen peilaamisen kollegan kokemuksiin, ja vuorovaikutus toisten ammattilaisten kanssa vahvistaa myös omaa ammatillista minäkuvaa. (Kupila 2011, 303.)

3.2 Ammatillinen minäkuva

Aikuisen identiteetin keskeisen osa-alueen muodostavat työ ja ammatti-identiteetti eli ammatillinen minäkuva, joka sitoutuu tiiviisti paitsi identiteetin sosiaaliseen näkökulmaan, myös sen persoonalliseen puoleen. Kasvatusalalla käsitys itsestä ammatin edustajana ja suhteessa työhön sekä omasta roolista, vastuusta ja sitoutumisesta työhön kietoutuvat tietämiseen ja osaamiseen. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 32, 40.) Ammatillinen minäkuva on dynaaminen, jatkuvasti uudelleen neuvoteltava ja suhteessa kokemuksiin, tilanteisiin ja ihmisiin rakentuva käsitys itsestä. Erityisesti aloilla, joilla oma minuus ja tunteet ovat vahvasti kytköksissä työn tekemiseen, kuten kasvatustyössä on, vaaditaan työntekijältä myös persoonallista kasvua. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 26, 28.)

Kasvattajien kokemista vaikeista tunteista osana työtä ei juuri puhuta, mutta Väestöliiton vuonna 2012 varhaiskasvatuksen työntekijöille teettämän kyselyn mukaan työhön liittyvät vaikeat ja haasteelliset tunteet liittyvät useimmiten lapsiin, vaikkakin samaan aikaan toimiva tiimi ja lasten onnistumisen kokemukset näyttäytyvät keskeisinä työssä jaksamisen ja työn palkitsevuuden kokemuksen kannalta (Oulasmaa & Riihonen 2013, 6, 8, 14, 19). Kyselyn perusteella kielteisiä tunteita herättävät aggressiiviset, välinpitämättömät, huomionhakuiset, kovaääniset ja vetäytyvät lapset, toisin sanoen juuri ne lapset, jotka on aiemmin mainittu haastavasti käyttäytyviksi lapsiksi. Erityisesti lapset, jotka toistuvasti käyttävät mitä tahansa keinoja saadakseen oman tahtonsa läpi, aiheuttavat myös aikuisissa kiukkua, turhautumista, surua ja toisaalta myötätuntoa toisten lasten puolesta. Lapsen väkivaltaisuus voi myös saada työntekijänkin kokemaan pelkoa, ahdistusta, inhoa tai vihaa (Oulasmaa & Riihonen 2013, 24, 29).

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, 28§) määrittelee varhaiskasvatuksen lastenhoitajan työhön kuuluvaksi lasten kokonaisvaltaisen hoidon ja kasvatuksen osaamisen sekä oman työpanoksensa tuomisen tiimin käyttöön, ja lastenhoitajan tehtäviin edellytetään soveltuvaa sosiaali- tai terveystieteiden tutkintoa. Työntekijöiden koulutuksella on suuri vaikutus varhaiskasvatuksen laatuun ja käytettyihin opetusmenetelmiin, ja työntekijöiden ja tiimin yhteistyöllä on merkittävä yhteys lasten hyvinvointiin (Alijoki ym. 2013, 42). Perinteisesti ammattitaito on nähty

yksilön kouluttautumalla hankittuna kyvykkyytenä, vaikkakin kasvatustieteellisessä keskustelussa on kyseenalaistettu koulutuksen keston ja ammatillisen pätevyuden rinnastamista yksioikoisesti. Korkeasti koulutetuilla ja muodollisesti vähäisen koulutuksen saaneilla henkilöillä ei välttämättä ole suuria eroja merkittävässä tiedoissa ja taidoissa, ja varhaiskasvatuksen voikin nähdä sellaisena asiakas- ja tunnetyönä, jossa työntekijän oman ihmisyyden ja ammattilaisuuden raja on häilyvä. (Tikka 2007, 89, 99.) Käytännön arjessa pedagoginen vastuu jakautuukin koko tiimille eikä eri ammattiryhmien välinen työnjako välttämättä ole aina yksiselitteistä. Käytännöt ja sopimukset työnjakoon ja toimenkuviin liittyen voivat vaihdella niin kunnasta kuin päiväkodistakin riippuen. (Salminen 2017, 170.)

Vaikka ammatti-identiteetti ja sen muodostuminen onkin vahvasti kytköksissä yksilön henkilökohtaiseen identiteettiin ja sen muotoutumiseen, koulutus ja sen sisällöt vaikuttavat ja ohjaavat osaltaan ammatillisen minäkuvan rakentumisesta. Näin ollen koulutuksella on oma vaikutuksensa siihen, millaisena lastenhoitajat näkevät sekä oman roolinsa varhaiskasvatuksen kentällä työskentelevissä tiimeissä että merkityksensä työyhteisössä, tiimissä sekä varhaiskasvattajana. Se, millaisia valmiuksia lastenhoitajien koulutus antaa lasten kohtaamiseen ja kasvattamiseen, vaikuttaa paitsi siihen, miten lastenhoitajat kohtaavat lapsia, myös siihen, millaisia vaikutuksia lasten kohtaamisella työssä on heidän ammatillisen minäkuvansa rakentumiselle. Pohjimmiltaan ammatillisella identiteetillä tai minäkuvalla tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään ammatillisena toimijana: millaiseksi hän mieltää itsensä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän haluaa tulla työssään ja ammatissaan. Käsitykset siitä, mihin kokee kuuluvansa ja samaistuvansa, mitä pitää tärkeänä ja mihin työssään sitoutuu, työhön liittyvät arvot ja eettiset ulottuvuudet sekä tavoitteet ja uskomukset kuuluvat myös ammatilliseen identiteettiin. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 26.)

3.3 Kasvattaja lapsen kohtaajana ja tuen toteuttajana

Varhaiskasvatuksen työntekijöillä on suuri rooli lasten sosioemotionaalisten taitojen kehittäjänä harjoittelun mahdollistavan suunnitellun toiminnan ohjaajana sekä oman esimerkkinsä kautta, sillä se miten työntekijä itse ilmaisee, sanoittaa ja osoittaa tunteitaan, ohjaa myös lapsia omaksumaan näitä malleja. Sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen tulisikin varhaiskasvatuksessa panostaa. Nämä taidot heijastuvat paitsi lapsen sosiaaliseen elämään, myös lapsen myöhempään akateemiseen suoriutumiseen. (Ahonen 2017, 21, 22.)

Kasvattajan tulee tuntea lapsen kehitysprosessia tukeakseen ja ohjataksaan lapsen emotionaalista kehitystä. Yksi keskeinen sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen alue on empatia, ja lapsen empatiataitojen kehittyminen on mahdollista, kun lapsi saa kokea tulevansa ymmärretyksi ja hyväksytyksi kaikine tunteineen. (Alijoki & Pihlaja 2011, 266.) Tunnetaitojen opettamisen ja tunteiden nimeämisen lisäksi tulisi nostaa tunnetaidot ja sosioemotionaalinen hyvinvointi yhdeksi havainnoinnin kohteeksi työyhteisössä niin, että niihin kiinnitetään huomiota tietoisesti. Sosioemotionaalinen näkökulma olisi hyvä näkyä myös opetussuunnitelmassa. (Kirvesniemi ym. 2019, 41, 42.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen laadun voi nähdä muodostuvan siitä, että pedagogisesti sensitiivinen kasvattaja pystyy luomaan lapsille tarkoituksenmukaisen ja hyvän oppimisympäristön, jossa nousee samaan aikaan esiin sekä lapsen oma aktiivisuus että aikuiselta tarvitun tuen tarve. Varhaiskasvatuksessa vuorovaikutus ei koskaan suuntaudu pelkästään aikuiselta lapselle, vaan lapsi vaikuttaa yhtä lailla aikuiseen, tämän toimintaan ja ajatteluun. (Alijoki ym. 2013, 28.) Lapsen ja työntekijän välisessä suhteessa työntekijällä on kuitenkin ammatillisuutensa vuoksi suurempi valta, ja siksi myös vastuu vuorovaikutuksen laadusta. Kasvattajan oma persoona, arvot, uskomukset sekä käsitykset lapsesta, kasvusta ja oppimisesta kietoutuvat työhön. (Salminen 2017, 167.)

Sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset hyötyvät usein pienryhmätöiminnästä, ja pienryhmissä toimiminen onkin vakiintunut pedagogiseksi toimintamuodoksi varhaiskasvatukseen. Sen avulla voidaan sekä ehkäistä tehokkaasti

haastavien kasvatustilanteiden syntymistä, vähentää erilaisten ärsykkeiden määrää ja niiden aiheuttamaa kuormitusta lapselle että tarjota lapselle helpommin saatavilla olevaa tukea. (Ahonen 2017, 183, 186, 187.) Toiminnan suunnittelussa on tärkeää tunnistaa ja tiedostaa lasten yksilölliset tarpeet ja rakentaa toiminta sellaiseksi, että sen aikana voidaan tukea sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä (Ahonen 2017, 173). Lapsen tuen tarpeet määrittyvät arkisissa ongelmatilanteissa, eikä niihin vastaamisessa tarvita diagnoosia (Aro 2011a, 108). Tärkeää on pyrkiä selvittämään lapsen käyttäytymisen taustalla olevia syitä ja tukea lasta tunnistamaan omat tunteensa käyttäytymisensä taustalla niin, että lapsen kyvyt säädellä tunteitaan ja käyttäytymistään voivat kehittyä. Lapsen on myös tärkeää tietää, että tilanteessa pyritään ymmärtämään myös hänen näkökulmaansa eikä häntä tuomita käyttäytymisensä vuoksi. (Ahonen 2017, 236.) Aikuisen olisi tärkeää ymmärtää niin lasten välillä näkyviä temperamenttieroja kuin syitä lapsen käyttäytymisen taustalla, jotta aikuinen kykenee ohjaamaan ja tukemaan lasta yksilöllisesti lapsen tarpeiden mukaisesti (Ahonen 2017, 27; Greene 2005, 25). Aro (2011a, 109-110) muistuttaa, että on tärkeää tutustua kokonaisvaltaisesti lapsen käyttäytymisen dynamiikkaan tukitoimia suunnitellessa, sillä on hyvin yksilöllistä, millaiset tunteet haastavat lapsen itsesäätelytaitoja.

Jos lapsen aggressiivisen käyttäytymisen takana on kyvyttömyys säädellä tunteitaan ja käyttäytymistään, rangaistukset saattavat vain turhauttaa lasta entisestään. Jäähypenkki tai järkipuhe harvemmin tehoavat tunnekuohun vallassa olevaan lapseen, sillä ne eivät opeta lasta säätelemään ja hallitsemaan tunteitaan ja saattavat vain hermostuttaa lisää. (Ahonen 2017, 34, 35.) Lapsi on usein myös tietoinen käyttäytymisensä epäsovivuudesta ja siitä, miten hänen toivottaisiin käyttäytyvän, mutta häneltä puuttuu kyky säädellä tunteitaan ja käyttäytymistään riittävästi (Greene 2005, 76). Perinteisiä auktoriteettiin perustuvia keinoja toimivampi tapa on osoittaa empatiaa lapsen tunnekuohua kohtaan, tunnekuohun ylittämisen jälkeen yhdessä lapsen kanssa ongelman määrittely ja neuvottelu siitä, kuinka tilanne voitaisiin ratkaista (Ahonen 2017, 35; Greene 2005, 87). Lapsen kanssa tulisi pyrkiä selvittämään syitä lapsen käyttäytymiselle, jotta voidaan rakentaa vaihtoehtoisia toimintatapoja ja toimintasuunnitelma, jonka

avulla lasta voidaan tukea selviytymään kuormittavista tilanteista (Ahonen 2017, 236-237).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää varhaiskasvatuksen kontekstissa tapahtuvaa haastavasti käyttäytyvän lapsen kohtaamista. Tutkimus rajautui varhaiskasvatuksen lastenhoitajiin, ja tutkimuskysymykset muotoutuivat kolmeen pääkysymykseen.

1. Miten varhaiskasvatuksen lastenhoitajat kokevat ja kohtaavat haastavasti käyttäytyvät lapset varhaiskasvatuksessa?
2. Miten he kokevat haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisen vaikuttavan heidän ammatilliseen minäkuvaansa?
3. Millaisia valmiuksia he kokevat saaneensa haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen koulutuksensa kautta?

4.2 Laadullinen tutkimus ja fenomenologia

Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään esimerkiksi kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään toimintaa ja antamaan ilmiölle teoreettisesti mielekästä tulkintaa. Hirsjärvi, Remes ja Sajaavaara (2003, 152) puolestaan kuvaavat laadullisen tutkimuksen lähtökohdaksi todellisen elämän kuvaamisen ja tavoitteeksi löytää ja tuoda näkyväksi olemassa olevia ilmiöitä. Tutkimukseni sijoittuukin ilmiselvästi laadullisen tutkimuksen kenttään pyrkiessään selvittämään haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisen tapoja, sen vaikutusta ammatillisuuteen sekä koulutuksen antamia valmiuksia siihen. Laadullinen tutkimus on käytännössä yläkäsite, jonka alle sijoittuu monenlaisia, keskenään eri tavoin toteutettuja tutkimuksia (Tuomi & Sarajärvi 2009, 9). Tyypillisiä piirteitä laadulliselle tutkimukselle on kokonaisvaltaisen tiedonhankinnan pyrkimys, ihmisiltä kerätyn tiedon suosiminen, aineistolle tehtävä sisällönanalyysi, laadullisten metodien käyttö aineiston hankinnassa tarkoituksenmukaiselta tutkittavien joukolta, tutkimuksen joustava toteutus ja suunnitelmien

mukauttaminen olosuhteiden mukaan sekä tapausten käsittely ainutlaatuisina ja siihen pohjautuva aineiston tulkinta (Hirsjärvi ym. 2003, 154-155). Puusan ja Juutin (2020, 76) mukaan yksi keskeinen tunnuspiirre laadulliselle tutkimukselle on todellisuuden ja siitä saadun tiedon subjektiivisen luonteen korostaminen.

Monet laadullisen tutkimuksen menetelmät nojaavat jossain määrin fenomenologiaan, joka pyrkii selvittämään ja kuvaamaan ihmisten omia kokemuksia niistä ilmiöistä, joissa he elävät (Juuti & Puusa 2020, 10; Huhtinen & Tuominen 2020, 304). Tuomen ja Sarajärven (2009, 34) mukaan fenomenologisen tutkimuksen kohteena voidaan nähdä erilaisten merkitysten mukaisesti muodostuneiden kokemusten tutkiminen, ja Huhtinen ja Tuominen (2020, 304) toteavat, että näitä kokemuksia voidaan tutkia esimerkiksi haastattelu- tai havainnointiaineistoa keräämällä. Myös minun tutkimukseni toteutus noudattaa niin fenomenologista tieteenfilosofiaa kuin tutkimusstrategiaakin, sillä pyrin tutkimuksellani selvittämään tietyn ihmisryhmän, tässä tapauksessa varhaiskasvatuksen lastenhoitajien, kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisesta haastatteleamalla heitä heidän kokemuksistaan.

4.3 Tutkimukseen osallistujat

Laadullisen tutkimuksen kentällä tutkittavien määrän sijaan olennaista on heidän tietämyksensä tutkittavasta asiasta, ja sen vuoksi haastateltavien valinta tehdään harkiten ja tarkoitukseen sopivasti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85-86). Tarkoituksenmukaisuusperustelulla tutkimukseen valitaan henkilöitä, jotka tietävät tutkittavat ilmiöstä mahdollisimman paljon tai joilla on asiasta henkilökohtaista kokemusta, ja tutkittavien määrä riippuu ennen kaikkea tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista (Puusa & Juuti 2020, 84-85). Saatua Keski-Suomessa sijaitsevalta kunnalta tutkimusluvan sen hallinnoimiin päiväkoteihin, lähestyin sähköpostitse kunnan alueella toimivien päiväkotien johtajia pyytäen heitä välittämään tutkimustiedotteen ja haastattelupyynnön (liite 1) päiväkodeissa työskenteleville lastenhoitajille. Haastattelupyynnöön vastasi viisi varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa, joista yhden kanssa haastattelun järjestäminen ei aikataulullisista

syistä onnistunut. Tutkimukseni aineisto kerättiin teemahaastattelulla, johon osallistui neljä varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa. Heistä kolme on työskennellyt varhaiskasvatuksessa 38-40 vuotta ja heillä on vanha lastenhoitajan koulutus. Yksi haastatelluista on valmistunut lähihoitajaksi 2010-luvulla ja hän on työskennellyt varhaiskasvatuksen parissa kuusi vuotta.

4.4 Tutkimusaineiston keruu

Haastattelu on menetelmänä joustava, sillä se tarjoaa mahdollisuuden paitsi valita haastatteluun juuri niitä henkilöitä, joilta tietoa tutkimukseen halutaan, myös mahdollisuuden toistaa tai muotoilla kysymys uudestaan, tehdä tarkentavia kysymyksiä sekä keskustella tutkittavan kanssa haastattelun aikana. Teemahaastattelussa korostuu haastatellun tulkinnat ja asioille antamat merkitykset sekä näiden merkitysten syntyminen vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73-75.) Teemahaastattelun lähtöoletuksena on tutkittavien omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta, johon tutkija puolestaan on perehtynyt aiemman tutkimuksen ja kirjallisuuden avulla. Teemahaastattelussa tutkija ohjailee haastattelua ennalta päätetyistä lähtökohdista käsin, muttei kuitenkaan kontrolloi sitä kokonaan, joten teemahaastattelu on menetelmänä varsin joustava ja vapaamuotoinen. (Puusa 2020a, 112.) Yksilöhaastatteluna toteutettu haastattelu puolestaan tarjoaa mahdollisuuden keskustella hankalistakin aiheista ja teemoista luottamuksellisesti. Hirsjärvi ja muut (2003, 192) luettelevatkin haastattelun valinnan syiksi muun muassa sen, että tutkittavalle halutaan antaa mahdollisuus tuoda esiin itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti, tutkittavasta aiheesta ei ole vielä juurikaan tietoa, jolloin vastauksia ja niiden suuntia on vaikea tietää etukäteen, tai aihe todennäköisesti tuottaa monitahoisia vastauksia, ja halutaan mahdollisuus selventää tai syventää saatuja tietoja ja vastauksia.

Laadin etukäteen kysymysten muotoon haastattelulle rungon, sillä Puusan (2020a, 113) mukaan haastattelurunko auttaa varmistamaan, että keskustelu keskittyy tutkimuksen kannalta keskeisiin asioihin ja tutkija saa tutkimuksen tarkoituksen kannalta merkityksellistä tietoa. Haastattelut toteutettiin etäyhteydellä

kahdenkeskisissä haastattelutilanteissa, joista kolme toteutettiin Zoomin välityksellä ja yksi haastateltavan omasta toiveesta puhelimitse. Lähetin haastattelurungon (liite 2) haastateltaville etukäteen sähköpostitse, mutta varsinaisessa haastattelutilanteessa pyysin kuitenkin haastateltavia kertomaan myös mahdollisimman paljon konkreettisia esimerkkejä heidän työuransa aikana kohtaamistaan haastavasti käyttäytyvistä lapsista sekä haastavista kasvatustilanteista. Haastattelutilanteet etenivätkin varsin luonnollisesti, joskin teemasta toiseen rönkyillen ja poukkoillen haastateltavien kertomien esimerkkien ja tarinoiden myötä. Varsinaiset haastattelukysymykset muodostivat teemoja, joilla selvitin haastateltavien kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisista sekä niihin liittyvistä tunteista ja ajatuksista, koulutuksen antamista valmiuksista haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen sekä heidän ajatuksiaan ja tarpeitaan suhteessa koulutukseen haastavan käytöksen kohtaamisesta. Taustatietoina keräsin tiedot haastateltavien koulutustaustasta sekä työkokemuksesta vuosina.

4.5 Aineiston analyysi

Aineiston keruu ja analyysi kulkevat usein limittäin, eikä laadullisen tutkimuksen kentällä ole kovin paljon standardisoituja analyysitapoja. Lähestymistavassa tulisi aina keskittyä tarkoituksenmukaisuuteen. (Puusa 2020b, 145.) Tässä tutkimuksessa sovelsin Tuomen ja Sarajärven (2009, 95) esittelemää aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jossa tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus ja analyysiyksiköt nousevat aineiston pohjalta. Luotettava ja systemaattinen analyysi varmistaa tutkimuksen tulosten vakuuttavuuden ja luotettavuuden (Puusa 2020b, 147). Tavoitteenani oli luoda aineistosta mielekäs kokonaisuus, jonka pohjalta on mahdollista tehdä perusteltuja tulkintoja sekä johtopäätöksiä tutkittavasta aiheesta. Analyysiprosessiin kuuluu sekä aineiston osien analysointi, jolloin aineistoa eritellään, luokitellaan ja tiivistetään, että synteesi, jonka myötä pyritään luomaan aineistosta kokonaiskuva, jonka pohjalta pystytään tekemään tulkintoja (Puusa 2020b, 148). Juuti ja Puusa (2020, 14) toteavat,

että analyysivaiheessa aineistosta tutkitaan sitä, miten ja mitä tutkittavat puhuvat aiheesta ja millaisia sanoja tai lauseita analyysissä esiintyy.

Omassa tutkimuksessanikin aineiston keruu- ja analyysivaiheet limittyivät, ja litteroin haastattelut mahdollisimman pian haastattelujen teon jälkeen. Litteroidun aineiston luin ensin läpi muutamaan kertaan, jonka jälkeen lähdin siirtelämään aineistossa olevia vastauksia niiden haastattelukysymysten alle, johon ne vastasivat. Tämän jälkeen luokittelin eri haastattelukysymykset vastauksineen tutkimuskysymysten perusteella kolmeen luokkaan tutkimuskysymysten pääteemojen mukaisesti: 1) Haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa, 2) Ammatillinen minäkuva, ja 3) Koulutukselliset valmiudet ja tarpeet. Kysymys ”Kuinka paljon koulutukseen tulisi mielestäsi sisältyä haastaviin kasvatustilanteisiin ja lapsen haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen liittyviä sisältöjä?” ei alun perin kuulunut haastattelun teemoihin, vaan se nousi esiin haastattelujen yhteydessä. Päädyin ottamaan tämän teeman mukaan tutkimukseeni, vaikkei se varsinaisesti vastaakaan yhteenkään tutkimuskysymyksistä, ja sijoitin sen kolmanteen luokkaan muiden koulutukseen liittyvien kysymysten kanssa. Taulukko haastattelukysymysten luokittelusta on nähtävissä liitteessä 4.

Seuraavaksi siirryin tarkastelemaan aineistoa haastattelukysymys ja siihen annetut vastaukset kerrallaan. Pelkistin vastauksista ilmaisuja, jotka merkitsin aineistoon eri väreillä haastattelukysymysten perusteella. Esimerkiksi kysymykseen ”Mikä on mielestäsi haastavaa käytöstä lapselta?” tulleista vastauksista pelkistin 1-3 sanan ilmauksia, joita aineistosta nousi yhteensä 23 kappaletta. Näitä mainintoja yhdistin ensin samoihin, samankaltaisiin ja samaa tarkoittaviin ilmauksiin, jotka luokittelin taulukon 1 mukaisesti kuuteen kategoriaan. Periaatteessa muut-kategoriaan päätyneet kaveritaitojen puuttuminen, masentunut/sulkeutunut lapsi sekä lasten keskinäiset riidat olisi voinut kirjallisuuden perusteella luokitella vaikkapa sosioemotionaalisiin haasteisiin, mutta koska haastateltavat eivät määritelleet omista vastauksistaan tarkemmin näiden haasteiden syitä tai ilmenemisen muotoja, päädyin luokittelemaan ne omaksi kategoriakseen.

TAULUKKO 1. Haastavaksi kuvatun käyttäytymisen mainintojen luokittelu.

Kategoria	Ilmaukset	Mainintakerrat
Väkivaltainen käytös	aggressiivisuus impulsiivisuus väkivaltaisuus	8
Aikuisen haastaminen	rajojen hakeminen aikuisen haastaminen	4
Sosioemotionaaliset haasteet	tunnepuolen haasteet tunteettomuus	3
Toiminnanohjauksen haasteet	passiivinen lapsi epävarma lapsi toiminnanohjauksen ongelmat	3
Levottomuus	ylivirittyneisyys jatkuva leikin vaihtaminen	2
Muut	kaveritaitojen puuttuminen masentunut/sulkeutunut lapsi lasten keskinäiset riidat	1 1 1

Aineiston pelkistämisen, luokittelun ja teemoittelun jälkeen ryhdyin tarkastelemaan aineistoa tutkimuskysymykseen vastaava luokka kerrallaan. Viimeistään tässä vaiheessa katsoin tutkimukseni kannalta aiheelliseksi lisätä koulutuksellisten valmiuksien ja tarpeiden yhteyteen myös haastavasti käyttäytyvän lapsen kohtaamisen koulutukseen sisällyttämisen tarpeen näkökulman. Tämä näkökulma nousi aineistossa vähintään yhtä merkittäväksi teemaksi kuin haastateltavien kokemukset koulutuksen antamista valmiuksista ja jatko- tai lisäkoulutuksen tarpeista.

4.6 Eettiset ratkaisut

Eettiset kysymykset erityisesti laadulliseen tutkimukseen liittyen ovat merkittävä pohdinnan aihe. Laadullista tutkimusta tehdessä on määriteltävä tarkoin, mistä tutkimuksessa on kyse ja mitä ollaan tekemässä, sillä jokaisessa tutkimuksessa on omat eettiset ongelmansa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 67). Ihmiseen liitty-

vässä tutkimustyössä on erityisesti kiinnitettävä huomiota humaaniin ja kunnioittavaan kohteluun, tutkittavien anonyymiuden takaamiseen, luottamuksellisuuteen ja aineiston asianmukaiseen tallentamiseen (Hirsjärvi ym. 2003, 27).

Tutkimukseni aikana huomioin eettisyyden huolehtimalla sekä tutkittavien anonymiteetin suojaamisesta että aiheen herkkyyden vuoksi myös haastattelutilanteiden luottamuksellisuudesta ja sensitiivisyydestä. Haastavasti käyttäytyvät lapset voivat herättää ammattilaisissakin monenlaisia tunteita, joiden ääneen sanoittaminen ja joista keskustelu ei ole itsestään selvästi helppoa. Vaikka tutkimukseen suostumuksensa antaneiden osallistujien voikin olettaa olevan valmiita keskustelemaan myös herkistä ja vaikeistakin aihepiireistä, haastattelun teemat ja kysymysten asetelut oli kuitenkin syytä miettiä tarkoin. Haastattelijana minun oli myös ehdottoman tärkeää itse toimia sensitiivisesti ja kunnioittavasti haastateltavia kohtaan, ja pyrin esimerkiksi järjestämään haastattelutilanteet mahdollisimman häiriöttömiksi ja sujuviksi.

Haastattelut tallennettiin litterointia varten joko Zoomin tallennustoiminnolla tai ulkoisella nauhurilla. Nämä tallenteet koodasin haastattelun järjestysnumerolla H1, H2, H3 ja H4 siten, ettei litteroidusta aineistosta käy ilmi haastateltavien henkilötiedot eikä kerättyjä taustatietoja ole mahdollista yhdistää kenkään yksittäiseen henkilöön. Litteraatio-tallenteisiin ei tallennettu lainkaan osallistujien henkilötietoja, työpaikan tietoja tai muitakaan tunnistettavia, henkilöön yhdistettäviä tietoja. Tulokset-osiossa haastateltaviin viitataan pelkästään heidän työskentelyvuosiensa mukaan, jotta voin tälläkin tavalla varmistaa haastateltavien anonymiteetin säilymisen. Haastattelutallenteet sekä tallenteista tehdyt litteraatit on tallennettu ja niitä säilytetään tutkimuksen ajan Jyväskylän yliopiston salasanoit suojatulla, henkilökohtaisella tallennusasemallani. Manuaalista tutkimukseen liittyvää materiaalia ei tutkimuksen yhteydessä syntynyt, sillä esimerkiksi tutkimusluvut pyydettiin sähköisesti ja varmistettiin kultakin haastateltavalta suullisesti haastattelutilanteen yhteydessä. Tutkimuslupa pyydettiin sekä kunnalta, yksittäisiltä päiväkodeilta että lastenhoitajilta itseltään. Kaikki tutkimukseen liittyvä aineisto hävitetään tutkimuksen loputtua asianmukaisesti.

5 TULOKSET

5.1 Haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa

5.1.1 Lapsen haastava käyttäytyminen

Kaikki neljä haastateltavaa mainitsivat haastavaksi käyttäytymiseksi aggressiivisuuden itseä ja/tai muita kohtaan, sekä siihen liittyen myös väkivaltaisuuden, aggression käsittelytaitojen puutteet ja impulsiivisuuden. Lisäksi haastavaksi koettiin kunnioituksen puute aikuisia kohtaan sekä lasten levottomuus, joka näkyy esimerkiksi jatkuvana leikin vaihtamisena, ja tunnetaitojen tai tunnereaktioiden puuttuminen sekä yleisesti tunnepuolella olevat ongelmat. Myös lapsen passiivisuus, sulkeutuneisuus tai jopa masentuneisuus, lapsen ylivirittyminen esimerkiksi aistiärsykkeiden vuoksi, sekä oman toiminnan ohjaamiseen liittyvät ongelmat, jotka näyttäytyvät esimerkiksi jatkuvana aikuiselta varmisteluna siitä, mitä seuraavaksi piti tehdä, nähtiin haastavaksi. Lapsen passiivisuuden ja sulkeutuneisuuden muutama haastateltava koki aggressiivista ja levotonta lasta haastavammaksi kohdata.

On tullu vastaan myöskin ihan niinku masentuneita lapsia, tai jollain lailla sulkeutuneita lapsia, joihin ei taho saaha kontaktia, jotka välttelee aikuista, niin mä koen kyllä ne periaatteessa vielä haastavammaksikin ku tämmöset joitten kanssa vääntää aamusta iltaan. --- Monta kertaahan just päiväkodissa me näämme täällä ne piirteet ja ne mahdolliset diagnoosit ja avut tulevat sitten vasta myöhemmin. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Mut ehkä mun mielestä liikaa, myös siis itseasiassa työkavereiden kanssa puhuttiin tästä, että moni ajattelee et se haastavasti käyttäytyminen on sitä aggressiivisuutta, ku ei se loppujen lopuksi ole pelkästään sitä. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

5.1.2 Haastavien tilanteiden herättämät tunteet

Haastateltavat kertoivat avoimesti haastavien tilanteiden herättävän tunteita laidasta laitaan ja koko tunneskaalan olevan läsnä tilanteissa sekä niiden jälkeen. Turhautuminen, ärsyyntyminen, kiukku, raivo, suru ja harmi mutta myös myötätunto, empatia ja ilo lapsen onnistumisesta tai tilanteen selvittämisestä olivat

tuttuja tunteita kaikille haastatelluille, samoin sääli ja suru lapsen tai jopa perheenkin puolesta. Oma vireystila vaikutti myös koettuihin tunteisiin. Yksi haastateltava kertoi, että hänen mieltään jää painamaan, jos hän ei saa lapsen kunnollista kontaktia, ja että toisinaan hän kokee myös syyllisyyttä. Haastateltavista lyhimmän aikaa varhaiskasvatuksessa työskennellyt kertoi jääneensä pohtimaan esimerkiksi kiinnipitotilanteiden jälkeen, olisiko hän voinut jotenkin estää tilanteen syntymisen tai toimia siinä jotenkin toisin. Lisäksi hän kertoi kokevansa hermostumista sellaisissa tilanteissa, joista hänellä ei vielä ole ennestään kokemusta ja joissa hän ei ole aivan varma, kuinka tulisi toimia.

Siinä vaiheessa kun ei itku auta ni sit pitää nauraa. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Siihen vaikuttaa se oma vireys ja jaksaminen ja kaikki, et monenlaiset tunteet kyllä siinä seikkailee. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

Me ei pystytäkään kuitenkaan kaikkee korjaamaan niin sanotusti, että sitte on vaan tehtävä sitä päivittäistä työtä ja yritettävä parhaansa. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

5.1.3 Haastavan käyttäytymisen kohtaaminen

Kaikki haastateltavat mainitsivat yhteisesti sovitut pelisäännöt ja toimintatavat sekä sen, että aikuiset toimivat ”samalla linjalla” ja tekevät yhteistyötä keskeisiksi taustatekijöiksi haastavaan käyttäytymiseen reagoimisessa ja sen kohtaamisessa. Ongelmien ja haasteiden sijasta puhutaan pulmista ja siitä, että harjoitellaan erilaisia taitoja, ja pyritään kiinnittämään enemmän huomiota lapsessa näkyvään hyvään sekä lapsen vahvuuksiin, kuin lapsen haasteisiin. Ratkaisukeskeisyys ja lapsen positiivisen minäkuvan vahvistaminen mainittiin myös tärkeiksi periaatteiksi erilaisia keinoja pohtiessa.

Se tekee lapsen kanssa toimimisesta vielä haastavampaa jos aikuiset ei oo samalla linjalla. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

Meiän talossa on semmonen tapa että me ei puhuta että sillä on ongelmia vaan on pulmaa. --- että me harjotellaan erilaisia taitoja, lapsille sanotaan että sä vaan harjottelet, jokainen meistä harjottelee jotakin --- löyetään se lapsen vahvuus johon pyritään, palkitaan sitä hyvää, ja huonoon vähemmän kiinnitetään huomiota tai sit se käänteisesti vähän että mites me tästä eteenpäin mennään. --- Moni on jäänyt semmoseen kierteeseen, että tää on aina, ainahan toi toimii näin ja tämähän on semmonen, ja sillonhan lapset rupee toimimaan ja jatkamaan sitä, että se pitää aina saaha katkastua ja löyettävä siihen semmonen hyvä ratkasu. (varhaiskasvatuksessa 38 vuotta)

Osana analyysiprosessia laadin taulukon lastenhoitajien haastatteluissa esiin tuomista keinoista, joita haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa sovellettiin.

TAULUKKO 2. Haastavissa kasvatustilanteissa ja/tai haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa toimiessa käytettävät keinot.

	Konkreettiset keinot	Ei-konkreettiset keinot	Työyhteisön tuki
ohjaavat asiakirjat	<ul style="list-style-type: none"> • vuorovaikutusleikki/ pienryhmä • leikkikerho • mahdollisuus valita osallistuminen • jutteleminen 	<ul style="list-style-type: none"> • puhutaan harjoittelusta • hyvän huomaaminen • ratkaisukeskeisyys • positiivisen minäkuvan vahvistaminen • pienet toimintaryhmät • käytännön järjestelyt • päivän rytmittäminen • ennakointi • lapsen haastaminen parempaan tapaan toimia/käyttäytyä • tarpeen mukaan apu 	<ul style="list-style-type: none"> • aikuisten yhteistyö • yhteiset toimintatavat • tiimit/palaverit • yhdessä pohtiminen • vuorottelu • työpareina toimiminen
muut	<ul style="list-style-type: none"> • sarjakuvittaminen • kuvakortit • tunnekortit • vahvuuskortit • passit, palkkiot • hetkellisesti poistaminen • varoitusten antaminen • timer/aikaraja 	<ul style="list-style-type: none"> • rauhallisena pysyminen • tarkkailu • pakkotoimien välttäminen • sopiminen • erilaisten keinojen kokeilu 	<ul style="list-style-type: none"> • työkaverille kertominen • tuen/avun tarjoaminen • tilan antaminen • avun varmistaminen • keinojen jakaminen

Keinot vaihtelivat vastausten perusteella hyvinkin konkreettisista keinoista ei-konkreettisiin, ja työyhteisön tarjoama tuki, kuten palaverit, työpareina toimiminen ja keinojen jakaminen, nousi näiden rinnalle kolmanneksi luokaksi. Nämä kolme luokkaa jaoin vielä ohjaavista asiakirjoista nouseviin ja muihin keinoihin. Konkreettisia keinoja olivat esimerkiksi leikkikerhot ja

kuvakortit. Ei-konkreettisina keinoina hyödynnettiin muun muassa hyvän huomaamista ja erilaisten keinojen kokeilua. Pienet toimintaryhmät, käytännön järjestelyt, päivän rytmittäminen ja ennakointi olisi voitu luokitella myöskin konkreettisiksi keinoiksi, mutta olen luokitellut ne ei-konkreettisiksi keinoiksi, sillä ne voivat käytännön toimintoina vaihdella paljonkin tilanteen, ajan, paikan, lapsiryhmän sekä yksittäisen lapsen mukaan. Joustavuus, toimintatapojen pohtiminen, soveltaminen ja kokeileminen nähtiin myös tärkeäksi, sillä haastateltavat kokivat, etteivät kaikki toimintatavat ja keinot sovellu välttämättä sellaisenaan kaikille lapsille.

Ja näitä meidän tapoja pitää niinkun tuulettaa, ne ei käy kaikille lapsille. Mähän oon siis melkein 40 vuotta sitte tullu päiväkotiin, niin siihen aikaan lapset istuivat puoli tuntia aamupiirillä penkillä tai tuolilla kädet sylissä suu kiinni, ja nykyäänhän meillä ei edes ole aamupenkkejä enää, me istutaan lattialla, siellä saa maata lattialla, siellä saa olla vaikka selällään jos jollain tasolla kuuntelee. --- Aikuiset voi joskus miettiä ja kattoo peiliin että minkä takia me kielletään jotain juttuja. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Sillei joutuu olemaan näissä tilanteissa idearikas ja kokeilemaan, kaikki ei toimi sit kaikkien lasten kans. Kerran ku mä yhen nostin sängystä ku se ei suostunu nousee ja sit oli jo pakko nousta, ni sitte mä sain nyrkistä silmään. Ni se ei sen kanssa sitte toiminu. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

Työyhteisön tarjoama tuki piti sisällään aikuisten keskinäistä yhteistyötä, yhteisesti sovittuja toimintatapoja sekä työkavereiden ja tiimin kanssa tilanteiden käsittelyä, toimivien keinojen jakamista ja jatkotyöskentelyn pohdintaa. Haastavissa tilanteissa varmisteltiin työntekijän jaksamista ja tarvittaessa vaihdettiin työtehtäviä, ja pyrittiin varmistamaan sekä avun saatavilla oleminen että se, ettei yksittäinen työntekijä joutuisi koko työpäiväänsä toimimaan haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa.

Laitetaan ihan niin että kenenkään ei tarvitse olla napit vastakkain aamusta iltaan, vaan eri tilanteisiin. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Tulee sit se et mitenkä, ku me voiaan niin eri tavalla kokee joku tilanne, et joku tilanne on toisella ni hän voi kokee sen aivan et ei siin oo mitään. Seki avaa sitä omaa ajattelumaailmaa ku se kollega selittää et sen on voinu ajatella sen jutun näinki. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

5.2 Ammatillinen minäkuva

5.2.1 Työskentely varhaiskasvatuksen ammattilaisena

Varhaiskasvatuksen ammattilaisena työskennellessä haastateltavat nostivat tärkeimmäksi asiaksi kiinnittää huomion siihen, että lapset ovat työn keskiössä. Heidän vastaustensa perusteella on tärkeää luoda jokaiseen lapseen omanlaisensa suhde, hyväksyä lapsi sellaisena kuin hän on ja mahdollistaa lapsen nähdäkseni ja kuulluksi tuleminen. Tärkeiksi asioiksi varhaiskasvatuksen ammattilaisena mainittiin myös aito läsnäolo, turvallisen peruspäivän takaaminen, lapsen vahvuuksien ja heikkouksien huomiointi sekä pienryhmissä toimiminen, onnistumisen elämysten mahdollistaminen lapselle sekä lapsen itsetunnon tukeminen siten, että lapsi tuntee oman arvonsa ja tietää olevansa arvokas ja rakastettu. Työyhteisön ja tiimin yhteiset pelisäännöt sekä jokaisen omista työtehtävistään huolehtiminen mainittiin myös tärkeäksi varhaiskasvatuksen arjessa, samoin lapsia ja perheitä samanarvoisena pitävänä, oikeudenmukaisena ja johdonmukaisena kasvattajana toimiminen.

Mä pidän tärkeänä, että työyhteisössä ja tiimissä työskennellään yhteisillä pelisäännöillä ja laps on meidän keskiössä, me ollaan läsnä niitten kanssa ja silloin ku ollaan läsnä ni ollaan ihan oikeesti läsnä. (varhaiskasvatuksessa 38 vuotta)

Pitää aina muistaa et se laps on aina lapsi vaikka se tekisi mitä tai käyttäytyisi miten vaan, niin lapsi on kuitenkin lapsi ja mä oon täällä se aikuinen, jonka pitää löytää siihen niitä keinoja. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Lapset on se ykkösjuttu niin, ja just se niitten itsetunto, sais jotenki työntekijänä sille autettua niitä lapsia että ne iteki sen oman arvonsa tuntee ja tajuavat että ne ovat arvokkaita ja rakastettuja, se on se juttu. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

Omia vahvuuksiaan varhaiskasvatuksen ammattilaisena haastateltavat kuvasivat eri tavoin. Vahvuuksiksi kuvattiin ominaisuuksia kuten rauhallisuus, oikeudenmukaisuus, ymmärtäväisyys, avarakatseisuus, joustavuus, rentous, innostuneisuus, luovuus, empaattisuus ja liikunnallisuus. Lisäksi vahvuuksiksi kuvattiin työskentelytapoja kuten lasten mukaan ottaminen, lapsia kuuntelevana ja toimintaan osallistuvana aikuisena oleminen sekä taidekasvatuksen eri muodot. Lapsen erityistarpeiden tai psyykkisten ja emotionaalisten pulmien nopea havaitseminen, käytöksen takana olevien syiden näkeminen sekä tuen tarpeiden

työstämisen aloittaminen työparin ja tarvittaessa myös veon kanssa mainittiin myös omiksi vahvuuksiksi varhaiskasvatuksen ammattilaisena.

5.2.2 Vaikutukset ammatilliseen minäkuvaan

Haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaaminen työuran aikana vaikutti haastateltavien vastausten perusteella ammatillisuuden tunteeseen ja ammatilliseen minäkuvaan sekä negatiivisesti että positiivisesti. Haastateltavien mukaan haastavien tilanteiden kohtaamisen aiheuttamat syyllisyyden ja riittämättömyyden tunteet laskivat ammattimaisuuden, osaamisen ja pätevyyden tunteita lyhytaikaisesti, mutta pidemmällä aikavälillä tarkasteltuna haastavat tilanteet ja niiden kohtaaminen johti kokemuksiin vahvemmassa ammattilaisuudesta, osaamisesta ja pätevyydestä. Pitkän työuran tehneet haastateltavat kuvasivat, että haastavien tilanteiden herättämät tunteet tulevat tutuiksi ja niiden kohtaaminen ja käsittely helpottuu, jolloin erilaiset tilanteet ja niiden aiheuttamat tunteet on helpompaa asettaa mittasuhteisiin eikä niitä jää enää pitkäksi aikaa pohtimaan. Itsevarmuus ja itsensä suojaaminen tunnetasolla kehittyvät pitkän työuran aikana. Yhden haastateltavan mukaan kuitenkin pitkästäkin urasta huolimatta saattoi kokea riittämättömyyden tunnetta siitä, ettei osannut välttää tai hoitaa jotakin tilannetta vieläkään. Lyhyimmän uran varhaiskasvatuksessa tehnyt haastateltava kuvasi erilaisten keinojen lisääntymisen, empaattisuuden ja tunteiden sanoittamisen taitojen kehittymistä erilaisten haastavien tilanteiden kohtaamisen myötä, millä oli positiivisia vaikutuksia omaan ammattilaisuuden tunteeseen ja ammatilliseen minäkuvaan.

Kyllä se jättää sellasen leiman. Etenkin sen lähiajan, niin kyllä se syö sitä ammattilaisuuden tunnetta se syyllisyys, että nyt mä en oo toiminu tässä hyvin tai jotakin on tapahtunu. Mutta sitte jossain vaiheessa se jää sinne taka-alalle, että tästä on päästy eteenpäin. Että se oma ammatillisuus sitte löytyy sieltä. (varhaiskasvatuksessa 38 vuotta)

Jos asiat menee pieleen ja tavallaan sitä asettaa itelleen liianki kovat vaatimukset kun --- kaikille asioille ei voi mitään, niin kyllä se turhautumisen tunne ja semmonen epäonnistumisen tunneki on aika tuttu. Mut tietysti ku mäki oon tehny tätä työtä niin kauan, niin tietyllä lailla osaa sitten myöskin suhtautua, et niitä ei vuosikausia sitte enää vatvo. --- nykyään kun näitä on ollu, niin sitä aattelee että me selvitään, et me otetaan ne nyt semmosena ku ne tulee ja me selvitään siitä asiasta. Et semmonen itsevarmuus on huomattavasti kehittyny. --- Vaikka tunteellahan tätä pitää tehdä

mutta ne ei mee niin syvälle tunteisiin että tulis ihan epätoivonen tai että minun itsetuntoni riippuisi siitä että onnistunko minä tänään. Että sitä osaa kattoo pisemmällä välillä että mietitään sitten puolen vuoden päästä että miten ollaan onnistuttu. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Sitte ku se tulee omalle kohalle ni sitä odottaa et sitä ite selviytyy kaikista. Nuorempana varsinki se oli kova paikka, et nyt vanhempana osaa armahtaa itteesä. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

5.3 Koulutukselliset valmiudet ja tarpeet

5.3.1 Koulutusten sisällöt ja antamat valmiudet

Kukaan neljästä haastateltavasta ei muista koulutukseensa sisältyneen lapsen haastavaan käyttäytymiseen liittyviä sisältöjä. Lisä- ja täydennyskoulutusta kaikki kertoivat saaneensa myös lapsen haastavaan käyttäytymiseen liittyen, mutta kouluttautumismahdollisuudet ovat vaihdelleet työpaikan käytäntöjen mukaan. Yksi haastateltava kertoi, että päiväkodin johtaja ja varhaiserityisopettajat järjestävät aktiivisesti lisäkoulutusta ajankohtaisista ja pinnalla olevista aiheista, henkilökuntaa tuetaan ja kannustetaan paljon ja työntekijöitä sijoitetaan ryhmiin lapsiryhmien tarpeet ja henkilöstön vahvuudet huomioiden. Toinen haastateltava taas koki, että varhaiserityisopettajan järjestämää koulutusta on vähän ja se keskittyy pitkälti tukikuvien käyttöön. AVEKKI-koulutus nimettiin yleisimmäksi lisäkoulutukseksi liittyen haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen, joskin yksi haastateltava totesi, että uhka- ja väkivaltatilannekoulutus vastaa vain yhteen osaan haastavaa käyttäytymistä. Myöskin pedagogiset palaverit sekä lastenhoitajien mentorointiryhmä nimettiin kouluttautumisen mahdollisuuksiksi.

Mä oon yli neljäkymmentä vuotta sitte valmistunu ni ei silloin varmaan aateltu ees tämmöstä. --- Veot järjestää johtajan kanssa semmosista asioista koulutusta mitkä sillä hetkellä on meidän keskuudessa pinnalla. --- koska niitähän me puhutaan veojen kanssa. Niin ne poimii sieltä. --- Ja meil on veo joka hirveen nopeesti asioihin tarttuu, ja puuttuu ja kannustaa ja vahvistaa, ja meil on samaten johtaja jolta saahaan kyllä hyvin paljon tukea erilaisissa tilanteissa. Ja sitten se et meidän talo on myös niin, että se kattoo myös että kenellä on minkäkinlainen vahvuus, että, esimerkiks semmosiin ryhmiin siirretään syksyllä, ei nyt ihan mielivaltaisesti siirretä mutta käytetään sitä. (varhaiskasvatuksessa 38 vuotta)

Pitkän uran tehneet lastenhoitajat kertoivat, että heidän opiskeluaikanaan lasten kasvatus ja ympäristö olivat autoritäärisempiä eikä nykyisen kaltaista haastavasti käyttäytyvän lapsen käsitettä oikeastaan ollut edes olemassa, tai jos aiheesta koulutuksessa puhuttiin, kyseessä oli lähinnä oppikirjan ääriesimerkki. Yksi pitkän uran tehnyt haastateltava kertoi opiskeluaikanaan työskennelleensä pienten lasten psykiatrisella osastolla, ja hän kokee saaneensa sieltä valmiuksia kohdata ja pyrkiä ymmärtämään tukea tarvitsevia lapsia. Lyhyimmän uran varhaiskasvatuksessa tehnyt haastateltava koki myös, että haastavaan käyttäytymiseen ja sen kohtaamiseen liittyvät sisällöt puuttuivat koulutuksesta, jossa keskityttiin erilaisiin diagnooseihin, lasten sairauksiin ja perushoitoon. Siihen, miten haastavasti käyttäytyviä lapsia kohdataan ja miten haastavat tilanteet arjessa hoidetaan, hän ei kokenut saaneensa koulutuksesta valmiuksia, vaan näki niiden syntyneen työtä tehdessä yrityksen ja erehdyksen kautta sekä hyvien ohjaajien avulla.

Ensimmäisenä mulle tuli mieleen et siihen aikaan niit ei ollu. Siis tälläsiä lapsia ei ollu päiväkodissa. Mutta siis eihän se pidä paikkaansa. On myös ollu, mutta siis se on ollu huomattavasti autoritäärisempää se kasvatus ja ympäristö. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

5.3.2 Koulutukselliset tarpeet

Kolme haastatelluista on jäämässä lähivuosina eläkkeelle, jonka vuoksi he eivät kokeneet tarvetta kovin laajalle lisäkoulutukselle, vaan näkivät tarpeen mukaisen täsmäkoulutuksen, vertaiskeskustelun ja työnohjauksen toteutumisen itselleen riittäväksi. Yleisesti ottaen työntekijöiden kouluttaminen ja sen mahdollisuudet työntekijöille nähtiin kuitenkin tärkeinä. Kuusi vuotta varhaiskasvatuksessa työskennellyt haastateltava toivoi saavansa lisäkoulutusta mahdollisimman laajalti lapsen haastavaan käyttäytymiseen ja sen kohtaamiseen liittyen. Hän kertoi kokeneensa epävarmuutta haastavissa tilanteissa koulutuksen ja valmiuksien puuttumisen vuoksi, ja toivoisi nyt, että koulutukseen olisi sisältynyt jopa ihan konkreettisten tilanteiden käsittelyä, mitä tehdä ja sanoa ja miten toimia erilaisissa haastavissa tilanteissa.

Ehkä enemmän --- jos mun ryhmään tulis syksyllä joku isompi juttu ni ehkä lähinnä työnohjauksen tyyppistä kaipais enemmän, ja sitä aikaa siihen ajatusten vaihtoon. Et miten se käytäntö tehdään täällä. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

Mä en muista että oisko sillo ollu, mutta jälkeenpäin on kyllä näitä lisäkoulutuksia on ollu. --- Nääkin on kaikki sellasia että niitä pitää pitää yllä tai päivittää jotenki, että pitää muistella ja muistuttaa itteensä et mites tää ja että jos se tulee se todellinen tilanne ni et ne muistuu mieleen sitte. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

Siihe arkeen, mitä se arjessa on se haastava käyttäytyminen ni siihen ei oikein ollu mitään semmosia keinoja. --- Jotenki se on ehkä kyl tuonu semmosta epävarmuutta ku ei oo ollu mitää semmosia ---. Oli aika semmonen avuton olo kun oli ensimmäisiä kertoja. Mä kyllä huomaan sitte tosi herkästi ne kenellä on haasteita, ja sitte mietin omassa päässäni tosi paljon niitä juttuja, siis miten kannattas tehdä missäki tilanteessa, mut sit se tekee vähän raskaaks työn. --- Sitä on joutunu aika paljon kokeilemalla yrityksen ja erehdyksen kautta. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

Kaikki haastateltavat kokivat, että lasten haastava käyttäytyminen on lisääntynyt heidän työuransa aikana. Tämän vuoksi he myös näkevät tärkeäksi, että haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaaminen tulisi sisältyä lastenhoitajien koulutukseen, jotta alalle tulevilla uusilla työntekijöillä olisi valmiuksia kohdata haastavasti käyttäytyvä lapsi. Pitkän uran varhaiskasvatuksessa tehneet haastateltavat näkivät tärkeäksi sen, että uudet alalle tulevat työntekijät tiedostavat alan realiteetit mutta myös sen, että erilaisia keinoja toimia haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa on. Myös erilaisten haastavaa käyttäytymistä aiheuttavien ja selittävien taustatekijöiden ymmärtäminen nähtiin tärkeäksi sisältyä koulutukseen.

Se on hyvä tiedostaa että tämmöstä on, ja keinoja on, ja myös niitä keinoja nähä et miten käytetään, mutta lisäkoulutusta, ja tilannekohtasta koulutusta työpaikoille. (varhaiskasvatuksessa 38 vuotta)

Kyllä sitä pitäis olla koska se nyt vaan on realiteetti että meillä on. Ja sitten kun nää meidän niin sanotut erityisryhmät, integroidut ryhmät on purettu jo vuosia sitten, eli näitä voi tulla vastaan ihan missä vaan, ja niitä tulee aivan varmasti enemmän tai vähemmän. (varhaiskasvatuksessa 39 vuotta)

No kyllä sitä sais olla, koska tää mitä nyt on nähny ni nää tämmöset haastavat lapsukaiset ovat valitettavasti lisääntyneet. -- Mutta lapsen kohtaaminen ja hänen tarpeittensa huomioiminen, jotenkin muistuttaa siitä että se lapsi on kuitenkin lapsi, hän ei itse voi niille asioille mitään välttämättä. Ja sit että, jos koulutuksessa kävis ilmi se että aina on se taustatekijä siellä jossakin, kukaan ei synny aggressiivisena tähän maailmaan. (varhaiskasvatuksessa 40 vuotta)

No kyllä mun mielestä sais olla aika paljon, koska nykyään koko ajan tavallaan tulee entistä enemmän niitä haasteita ja mitä työkavereilta kuullu ni on huomattavasti enemmän. Ja sit tavallaan mun mielestä lapset haastaa tietyllä tavalla koko ajan. (varhaiskasvatuksessa 6 vuotta)

6 POHDINTA

6.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Kandidaatintutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen lastenhoitajat kokevat ja kohtaavat haastavasti käyttäytyvät lapset varhaiskasvatuksessa, miten he kokevat haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisen vaikuttavan ammatilliseen minäkuvaansa sekä millaisia valmiuksia he kokevat saaneensa haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen koulutuksensa kautta. Haastateltavien vastausten perusteella haastavaksi käyttäytymiseksi lapsella koettiin paitsi aggressiivinen käyttäytyminen, myös lapsen vetäytyvä, sulkeutunut ja jopa masentuneisuuteen viittaava käyttäytyminen. Tämä on tullut esiin jo aiemmin esimerkiksi Pihlajan, Sarlinin ja Ristkarin (2015) sekä Kirvesniemen, Poikolaisen ja Honkasen (2019, 27, 32) tutkimuksissa ja Väestöliiton vuonna 2012 varhaiskasvatuksen henkilöstölle teettämässä kyselyssä (Oulasmaa & Riihonen 2013, 8).

Keskeisiä lapsen haastavaan käyttäytymisen kohtaamisen ja siihen reagoimisen keinoja haastateltavien mukaan olivat aikuisten keskinäinen yhteistyö, ratkaisukeskeisyys ja lapsen vahvuuksiin keskittyminen. Käytössä olevista keinoista osa on mainittu ohjaavissa asiakirjoissa, kuten Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, ja osa taas on työyhteisössä sovittuja, hyväksi havaittuja toimintatapoja. Esimerkiksi pienryhmätoiminta, päiväjärjestys ja toiminnan rytmittäminen, erityisopettajan konsultointi, lapsikohtainen ohjaaminen ja henkilöstön mitoituksen ja rakenteen ratkaisut ovat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 56-57) mainittuja työtapoja ja pedagogisia järjestelyjä haasteiden ehkäisemiseksi ja niihin vastaamiseksi. Yhteistyö henkilöstön ja huoltajien välillä, lapsen vahvuuksiin keskittyminen sekä tuen tarpeessa tukitoimien osalta ratkaisukeskeisyys ovat Varhaiskasvatustakiin, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin kirjattuja, henkilöstöä velvoittavia toimintatapoja. Työntekijöiden keskinäisellä yhteistyöllä on myös todettu olevan merkittävä yhteys lasten hyvinvointiin (Alijoki ym. 2013, 42). Työyhteisön

merkitys työssä viihtymiseen ja jaksamiseen on suuri, ja myönteinen ja kannustava ilmapiiri työyhteisössä mahdollistaa haastavienkin tilanteiden käsittelyn turvallisesti. Väestöliiton kyselyn perusteella enemmistö varhaiskasvatuksen ammattilaisilta koki saavansa työhönsä eniten tukea sekä työkavereilta että esimieheltä. (Oulasmaa & Riihonen 2013, 79, 89.) Myös Ahonen (2017, 254) sekä Määttä ja Rantala (2010, 128,187) nostavat esiin henkilöstön ja vanhempien yhteistyön sekä moniammatillisen yhteistyön merkityksen lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi.

Haastateltavien mukaan varhaiskasvatuksen ammattilaisena on tärkeää pitää lapsi työn keskiössä, ja työskennellessä tulee pyrkiä aitoon läsnäoloon, lapsen hyväksyntään ja lapsen vahvuuksien näkemiseen. Oman osansa tekeminen työyhteisössä ja osana tiiminä nähdään myös tärkeäksi. Omia vahvuuksiaan ja sitä, mitä nähdään vahvuuksiksi, haastateltavat kuvasivat vaihtelevasti, mikä johtuu siitä, että työtä tehdään vahvasti omalla persoonalla. Varhaiskasvatustyössä ammatillinen minäkuva kietoutuu omaan persoonalliseen identiteettiin (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 32, 40). Työntekijä ei siten välttämättä tee juurikaan eroa sen välillä, millainen ihminen hän kokee olevansa yksityisenä henkilönä ja millainen taas ammattinsa edustajana, mikä on Eteläpellon ja Vähäsantanen (2010, 28) mukaan tyypillistä kasvatusaloilla, joilla niin oma minuus kuin tunteetkin ovat vahvasti mukana työn tekemisessä. Lapsen haastavan käyttäytymisen herättämät monenlaiset tunteet ovat nousseet aiemmin esiin ainakin Väestöliiton vuoden 2012 kyselyn yhteydessä. Ammatillisen minäkuvan joustavuus ja jatkuva kehittyminen näkyy erityisesti siinä, että haastateltavien kuvaamat lyhyellä aikavälillä koetut negatiiviset tunteet suhteessa omaan ammattilaisuuteen ja osaamiseen (riittämättömyys, osaamattomuus, epäammattimaisuus) kääntyvät pitkällä aikavälillä positiivisiksi kokemuksiksi (taitojen, keinojen ja ymmärryksen lisääntyminen, itsevarmuus, armollisuus itseä kohtaan). Osaltaan tätä kuvaa myös Väestöliiton kyselyssä esiin noussut ilmiö: samaan aikaan, kun työssä koetut haastavat tunteet liittyivät useimmiten lapsiin ja lasten haastavaan käyttäytymiseen, työssä jaksamisen ja työn palkitsevuuden kokemukset liittyivät myös lasten onnistumisiin ja toimivaan tiimiin (Oulasmaa & Riihonen 2013, 19, 24).

Haastateltavat kuvasivatkin tunteiden kirjoa haastavissa kasvatustilanteissa laidasta laitaan, kiukusta ja surusta empatiaan ja onnistumisen iloon. On tavallista, että konfliktitilanteista saattaa jäädä työntekijälle päällimmäiseksi tunteeksi väsymys, turhautuminen tai jopa syyllisyys. Usein kuitenkin pitkällä tähtäimellä kielteiset tunteet ja vaativat tilanteet lasten kanssa kääntyvät myönteiseen suuntaan, mikä koetaan palkitsevaksi. (Oulasmaa & Riihonen 2013, 44-45.)

Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat eivät kokeneet omaan koulutukseensa sisältyneen lainkaan lapsen haastavaan käyttäytymiseen ja sen kohtaamiseen liittyviä sisältöjä. Osittain tätä selittänee se, että kolme haastateltavista on opiskellut tutkintonsa yli 30 vuotta sitten, ja he katsoivat, ettei siihen aikaan ajateltu samalla tavoin lapsen haastavasta käyttäytymisestä kuin nykyään. Kuitenkin myös 2010-luvulla opiskellut ja valmistunut lastenhoitaja koki koulutuksen keskittyneen ennen kaikkea diagnooseihin ja niihin liittyvään perushoitoon haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen liittyvien sisältöjen puuttuessa koulutuksesta. Sen sijaan työuran aikana ja työyhteisössä tapahtunut jatko- ja lisäkoulutus nähtiin merkittäväksi haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen valmiuksia antaneeksi kouluttautumismahdollisuudeksi. Kupilan (2011, 300-301) mukaan hyvin toimiva työyhteisö voikin tarjota yhden merkittävistä oppimisympäristöistä aikuisiällä. Erityisesti eläkeikää lähestyvät, pitkän uran tehneet haastateltavat toivatkin esiin, että työpaikoilla tapahtuva tarpeen mukainen täsmäkoulutus ja mahdollisuus vertaiskeskusteluun ovat tärkeitä kouluttautumisen ja oppimisen mahdollisuuksia. Erityisesti negatiivisia tunteita olisi hyvä saada purkaa vertaisryhmässä tai työohjauksessa (Oulasmaa & Riihonen 2013, 29). Lisäksi toinen toisiltaan oppiminen työyhteisössä tukee sekä ammatillisuuden että ammatillisen minäkuvan kehittymistä (Kupila 2011, 303). Haastateltavat toivat vastauksissaan esiin ajatuksen siitä, että työ opettaa tekijäänsä, ja Tikka (2007, 89, 99) toteaaakin väitöskirjassaan, että kasvatusalalla eri koulutuksen saaneilla työntekijöillä ei välttämättä ole kovin suuria eroja työn kannalta tärkeimmissä tiedoissa ja taidoissa.

6.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimukseni yleistettävyyttä rajoittaa sen pieni otanta. Toisaalta haastateltavien varsin yhdenmukaiset vastaukset ja näkemykset antavat viitteitä siitä, että tulosten yleistettävyys on hyvä. Kaikki neljä vastaajaa työskentelivät eri päiväko-deissa ja he osallistuivat tutkimukseen tietämättä muiden osallistujien henkilö-lisyyksiä, mikä saattaa viitata siihen, että heidän näkemyksensä ja ajatuksensa ovat yleisesti jaettuja alalla. Myöskin samansuuntaisten tulosten saaminen suh-teessa aiempaan tutkimukseen puoltaa tutkimukseni luotettavuutta.

Aineiston riittävyttä voi tarkastella muun muassa saturaation eli kyllään-tymisen kautta, jolloin aineistosta ei enää nouse esiin uutta tietoa (Eskola & Suo-ranta 2014, 63, 216). Analyysissa käytetyt luokittelu- ja tulkintaperiaatteet tulisi esitellä niin tarkkaan, että toinen tutkija voisi soveltaa niitä ja päätyä samanlaisiin tulkintoihin samasta aineistosta (Eskola & Suoranta 2014, 217). Aineistolainaus-ten avulla voidaan selventää tehtyjä tulkintoja, vaikkakin tulkintojen tekemisen vaiheessa edetään harvoin kovin säännönmukaisesti. Analyysi- ja tulkitsemis-prosessia tulisi kuitenkin pyrkiä esittelemään siten, että sitä on mahdollista seu-rata vaihe vaiheelta (Eskola & Suoranta 2014, 217, 219). Olenkin pyrkinyt kuvaamaan oman tutkimukseni kulun siten, että se on mahdollista sellaisenaan siirtää ja toisintaa uudestaan missä tahansa muussa varhaiskasvatuksen toiminta- ja tut-kimusympäristössä, mutta myös niin, että toinen tutkija voisi käyttää samaa ai-neistoa ja analyysimenetelmää päätyen samoihin tuloksiin ja tulkintoihin. Ai-neistolainauksen avulla pyrin selventämään ja havainnollistamaan tekemiäni tul-kintoja.

Uskottavuuden varmistamiseksi on varmistettava huolellisesti, että tehdyt tulkinnat vastaavat sitä, mitä tutkittavat ovat kuvanneet. Varmuuden lisää-miseksi on huomioitava tutkimukseen vaikuttavat ennakkoehdot, ja vahvistetta-vuudella tarkoitetaan tulkintojen saamaa tukea aiemmista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 2014, 212-213.) Siirrettävyydellä tarkoitetaan yleistämistä, ja se voi koskea teoreettisia käsitteitä tai tutkimuksen havaintojen soveltumista toiseen tutkimusympäristöön (Eskola & Suoranta 2014, 68). Omassa aineistossani esiin-

tyi saturaatiota jo näin pienellä otannalla, ja olen pyrkinyt huolellisesti varmistumaan siitä, että tekemäni tulkinnot ovat linjassa sen kanssa, mitä tutkittavat ovat haastatteluissa kertoneet. Tutkimukseeni vaikuttavia ennakkoehtoja oli esimerkiksi oletus siitä, että jokainen varhaiskasvatuksessa työskentelevä on kohdannut ja kohtaa työuransa aikana haastavaa käyttäytymistä. Pyytämällä haastateltavia itse kuvaamaan haastavaksi kokemaansa käyttäytymistä pyrin varmistamaan, että aihetta lähestytään kokonaisvaltaisesti eikä pelkästään esimerkiksi aggressiivisen käyttäytymisen haastavuuden kautta. Saadut tulokset ja niistä tekemäni tulkinnot ovat myös pitkälti linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, mikä parantaa tutkimukseni vahvistettavuutta.

6.3 Jatkotutkimusaiheet

Haastatteluissa esiin noussut lapsen haastavaan käyttäytymiseen ja sen kohtaamiseen liittyvä koulutuksen tarve ja erityisesti sen vähyys osana lastenhoitajien peruskoulutusta tarjoaa laajalti mahdollisuuksia niin jatkotutkimukselle kuin keskustelullekin. Voisi olla mielenkiintoista kartoittaa laajemmalla otannalla varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia haastavasti käyttäytyvien lasten määrästä varhaiskasvatuksessa, selvittää henkilöstön kokemia koulutuksellisia valmiuksia tai tutkia eri varhaiskasvatukseen suuntaavien koulutuspolkujen sisältöjä suhteessa lasten haastavaan käyttäytymiseen ja sen kohtamiseen. Olisi myös tärkeää saada aikaan keskustelua opintosisältöjen tarpeesta osana koulutusta sekä varmistaa tarpeen mukaisen lisäkoulutuksen ja vertaiskeskustelujen mahdollisuus työpaikoilla. Tärkeää olisi myös lapsen haastavan käyttäytymisen kohtaamisen sisältöjen kuuluminen lastenhoitajien perustutkintokoulutukseen, sillä Alijoen ja muiden (2013, 42) mukaan koulutuksella on todettu olevan merkittävä vaikutus varhaiskasvatuksen laatuun ja käytettyihin opetusmenetelmiin. Haastateltavat näkivätkin haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen liittyvän koulutuksen tärkeäksi osana uusien alalle valmistuvien lastenhoitajien koulutusta, sillä erilaiset haastavaksi koetun käyttäytymisen

muodot ovat varhaiskasvatuksen piirissä lisääntyneet sekä aiempien tutkimusten että myös haastateltavien kokemusten mukaan.

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Alijoki, A., Suhonen, E., Nislin, M., Kontu, E. & Sajaniemi, N. 2013. Pedagogiset toiminnot erityisryhmissä ja oppimisympäristön laatu. *Journal of Early Childhood Education Research* 2(1), 24-47.
- Alijoki, A. & Pihlaja, P. 2011. Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisten tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Aro, T. 2011a. Itsesäätelytaitojen kehityksen ongelmat lapsuudessa. Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso. (toim.) *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 106-118.
- Aro, T. 2011b. Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa T. Aro & M-L. Laakso. (toim.) *Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti, 10-18.
- Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2010. Ammatillinen identiteetti persoonallisenä ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa A. Eteläpelto & J. Onnismaa. (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Gradia 2021. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto, lastenohjaaja. <https://www.gradia.fi/lastenohjaaja/116887> (Viitattu 10.6.2021.)
- Greene, R.W. 2005. *Tulistuva lapsi*. Finn Lectura.

- Heiskanen, N. 2018. Tuen prosessit ja lähtökohdat. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala. (toim.) Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heiskanen, N. Alasuutari, M. & Vehkakoski, T. 2018. Positioning children with special educational needs in early childhood education and care documents, *British Journal of Sociology of Education*, 39:6, 827-843, DOI: 10.1080/01425692.2018.1426443
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2003. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Huhtinen, A.-M. & Tuominen, J. 2020. Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- JKO 2021. Jyväskylän Kristillinen Opisto. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto, varhaiskasvatuksen ja perhetoiminnan osaamisala (lastenohjaaja). <https://www.jko.fi/koulutus/ammattillinen-koulutus/#Kasvatus-jaohjausalanperustutkinto> (Viitattu 10.6.2021.)
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Kirvesniemi, T., Poikolainen, J. & Honkanen, K. 2019. The Finnish day-care centre as an environment for learning social-emotional well-being. *Journal of Early Childhood Education Research* 8(1), 26-46.
- Kupila, P. 2011. Varhaiskasvatuksen asiantuntijuus oppivassa työyhteisössä. Teoksessa E. Hujala & L. Turja. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Määttä, P. & Rantala, A. 2010. Tavallisen erityinen lapsi. Yhdessä tekemisen toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Opetushallitus 2016. Esiopetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2016:1. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (viitattu 8.6.2021.)
- Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf (viitattu 8.6.2021.)
- Opetushallitus 2021. Opintopolku-portaali. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3689879/reformi/rakenne> ja <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/kooste/3689879> (Viitattu 10.6.2021.)
- Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) 2013. Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto.
- Pihlaja, P., Sarlin, T. & Ristkari, T. 2015. How Do Day-Care Personnel Describe Children with Challenging Behaviour? Education enquiry, vol. 6(4).
- POKE 2021. Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lasten ja nuorten kasvatuksen ja hoidon osaamisala (lähihoitaja). <https://poke.fi/koulutus/sosiaali-ja-terveysalan-perustutkinto> ja <https://poke.fi/koulutus/sosiaali-ja-terveysalan-perustutkinto-lasten-ja-nuorten-kasvatuksen-ja-hoidon-osaamisala> (Viitattu 10.6.2021.)
- Puusa, A. 2020a. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy.

- Puusa, A. 2020b. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Salminen, J. 2017. Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino.
- Tikka, T. 2007. Taitavaksi hoitajaksi, arvostetuksi kasvattajaksi – ammatillinen socialisaatio perhepäivähoitajan työssä. Joensuun yliopisto, yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta. N:o 84.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Varhaiskasvatuslaki. (540/2018) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540> (viitattu 8.6.2021.)

LIITTEET

Liite 1: Haastattelupyyntö

Liite 2: Haastattelurunko

Liite 3: Haastattelukysymysten luokittelu

Liite 1. Haastattelupyyntö.

Hei!

Olen varhaiskasvatuksen opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja teen kandidaatin-tutkielmaa lastenhoitajien kokemuksista haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa. Lähestynkin Sinua tällä haastattelupyynnöllä, sillä päiväkotisi johtaja on antanut suostumuksensa tutkimuksen toteuttamiseen tässä varhaiskasvatuksen yksikössä.

Haastattelut toteutetaan ensisijaisesti Zoom-etäyhteydellä, mutta halutessasi voimme sopia haastatteluajan ja -paikan muuallekin. Lähetän haastattelukysymykset Sinulle etukäteen, jotta Sinulla on aikaa tutustua niihin jo ennen haastattelua. Haastattelu toteutetaan näiden kysymysten pohjalta keskustelunomaisesti, ja Sinulla on mahdollisuus kertoa kokemuksistasi avoimesti. Aikaa haastattelulle olisi hyvä varata noin 45-60 min. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan, ja kaikki tutkimukseen liittyvä aineisto säilytetään salasanoin suojattuna.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voit keskeyttää osallistumisesi halutessasi. Tutkimusaineiston käsittely on täysin luottamuksellista, eikä vastaajien henkilöllisyys käy vastauksissa mitenkään ilmi. Vastauksia käytetään vain tähän tutkimukseen ja haastatteluaineisto hävitetään tutkielman ollessa valmis. Valmis työ julkaistaan digitaalisessa muodossa lokakuussa 2021, ja se löytyy Jyväskylän yliopiston JYX-julkaisuarkistojen sivuilta osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/>. Pyydetessä lähetän valmiin kandidaatintyöni Sinulle sähköisesti.

Tietosuojailmoitus tutkimuksesta on saatavilla saatekirjeen mukana liitteenä ja sen voi halutessaan pyytää tutkijalta myös sähköpostitse.

Mikäli haluat osallistua tutkimukseen, otathan minuun yhteyttä, jotta voimme sopia Sinulle sopivan haastatteluajankohdan.

Ystävällisin terveisin

Minna Liikala

minna.j.liikala@student.jyu.fi, p. 050 309 0867

Liite 2. Haastattelurunko.

Taustaksi:

Koulutus

Työskentelyaika varhaiskasvatuksessa (vuosina)

1. Kuvaile itseäsi varhaiskasvatuksen ammattilaisena. Mitä pidät tärkeänä?
Mitkä ovat vahvuutesi varhaiskasvattajana?
2. Millaisia haastavia kasvatustilanteita olet kohdannut työssäsi? Mikä on mielestäsi haastavaa käytöstä lapselta?
3. Millaisia keinoja näissä tilanteissa toimiessa sovellat?
4. Onko päiväkodissa tai tiimissä yhdessä sovittuja toimintamalleja haastaviin kasvatustilanteisiin tai haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa toimimiseen?
5. Millaisia ajatuksia ja tunteita haastavat kasvatustilanteet sinussa herättävät? Vaikuttavatko haastavat tilanteet siihen, millaisena ammattilaisena näet itsesi?
6. Liittyikö koulutukseesi haastavien kasvatustilanteiden tai haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen tematiikkaa? Jos liittyi, millä tavalla aihetta käsiteltiin?
7. Millaisia valmiuksia koet saaneesi koulutuksen aikana haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen?
8. Onko sinulla ollut mahdollisuus osallistua jatko- tai lisäkoulutukseen liittyen haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa työskentelyyn?
9. Millaista tukea työyhteisö tai tiimi tarjoaa haastavien kasvatustilanteiden tai haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen? Käsitelläänkö haastavia tilanteita työyhteisössä tai tiimissä?
10. Toivoisitko lisää koulutusta tai tukea haastaviin tilanteisiin tai haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa toimimiseen? Jos toivoisit, millaista?
11. Kuinka paljon koulutukseen tulisi mielestäsi sisältyä haastaviin kasvatustilanteisiin ja lapsen haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen liittyviä sisältöjä?

Liite 3. Haastattelukysymysten luokittelu.

Luokka	Tutkimuskysymys	Haastattelukysymykset
Haastava käyttäytyminen varhaiskasvatuksessa	Miten varhaiskasvatuksen lastenhoitajat kokevat ja kohtaavat haastavasti käyttäytyvät lapset varhaiskasvatuksessa?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Millaisia haastavia kasvatustilanteita olet kohdannut työssäsi? Mikä on mielestäsi haastavaa käytöstä lapselta? 2. Millaisia keinoja näissä tilanteissa toimiessa sovellat? 3. Onko päiväkodissa tai tiimissä yhdessä sovittuja toimintamalleja haastaviin kasvatustilanteisiin tai haastavasti käyttäytyvän lapsen kanssa toimimiseen? 4. Millaisia ajatuksia tai tunteita haastavat kasvatustilanteet sinussa herättävät? 5. Millaista tukea työyhteisö tai tiimi tarjoaa haastavien kasvatustilanteiden tai haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen? Käsitelläänkö haastavia tilanteita työyhteisössä tai tiimissä?
Ammatillinen minäkuva	Miten he kokevat haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamisen vaikuttavan heidän ammatilliseen minäkuvaansa?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kuvaile itseäsi varhaiskasvatuksen ammattilaisena. Mitä pidät tärkeänä? Mitkä ovat vahvuutesi varhaiskasvattajana? 2. Vaikuttavatko haastavat tilanteet siihen, millaisena ammattilaisena näet itsesi?
Koulutukselliset valmiudet ja tarpeet	Millaisia valmiuksia he kokevat saaneensa haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen koulutuksensa kautta?	<ol style="list-style-type: none"> 1. Liittyikö koulutukseesi haastavien kasvatustilanteiden tai haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen tematiikkaa? Jos liittyi, millä tavalla aiheetta käsiteltiin? 2. Millaisia valmiuksia koet saaneesi koulutuksen aikana haastavasti käyttäytyvien lasten kohtaamiseen? 3. Onko sinulla ollut mahdollisuus osallistua jatko- tai lisäkoulutukseen liittyen haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa työskentelyyn? 4. Toivoisitko lisää koulutusta tai tukea haastaviin tilanteisiin tai haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa toimimiseen? Jos toivoisit, millaista? 5. Kuinka paljon koulutukseen tulisi mielestäsi sisältyä haastaviin kasvatustilanteisiin ja lapsen haastavan käyttäytymisen kohtaamiseen liittyviä sisältöjä?